Год. V. Мартъ и Априлъ Книга VI.

РОДОПСКИ НАПРѢДЪКЪ

ДВУМѢСЕЧНО ИЛЮСТРОВАНО СПИСАНИЕ

за

наука, обществени знания и народни умотворения.

Бѣлѣжки по говорътъ въ с. Дованъ-хисаръ, Дедеагачка кааза.

(Продължение отъ IV кн.).

II. Форми.

1) Именни форми.

106. Остатъци отъ стари падежни форми въ Дованъхисарския говоръ се срѣщатъ твърдѣ много. Тъй напр. отъ *родителенъ падежъ* забѣлѣзахъ слѣднитѣ:

а) При прѣдлози: *до́глава, дозе̂ᵃмеᵃ, ут-стра́а, о́дръᵃки, на̀ръᵃки, доеᵃка, сно́ща, на́хвеᵃчеᵃрум, до́пъᵃтеᵃ, по́двима* и мн. др.

б) Въ отрицателни форми: *не́ма гр'а́а, неᵃ му еᵃ на̀јўма, неᵃ свъᵃрти́ къᵃща* и др.

в) При числа: *не̂йнитеᵃ де̂веᵃт' бра́та, пулуви̂ната о́фцитеᵃ, ду де̂веᵃт' месеᵃца* и др.

г) При заклеване: *да ма слеᵃпи̂ л'а́ба, да гу уби́еᵃ гъᵃръᵃма* и др.

г) Безъ прѣдлози: *да си пу̂деᵃ аф Стамбо̂л гра̂да, Ради̂ч си ма̂йка неᵃ слу̂шеᵃ, аф бра̂та си Ма̀рка каса̂пин, де̂веᵃт' бра̀та братуче̂ᵃда, с'а́куй къᵃща пу двами́на, по́патук пуви́ка, свеᵃте̂к Ива́на, то́еᵃк Стуја́на* и мн. др.

107—109. Стариятъ дателенъ падежъ напълно е спазенъ и въ именнитѣ, и въ мѣстоименнитѣ форми.

а) Въ именнитѣ форми м. р. ед. число: *Ради̂чу ма̀йка румо́неᵃ, и ко̂н'ум же̂ᵃлну румо́неᵃ, бра́ту си, Стуја́ну, ступа́ну, братче̂ᵃду, кмѐтум* и т. н.

б) Жен. р. ед. число: *майци румъне*ᵃ, *Видани даде*ᵃ, *сестри, лели, тарчинаи* (чичани), *Груди, краве*ᵃ*ту й* и пр.

в) Множ. число и за двата рода: *къзите*ᵃ*м, кравите*ᵃ*м, офците*ᵃ*м, и си са турце*ᵃ*м пували, гръ*ᵃ*мна вал'кѐ*ᵃ*м, момце*ᵃ*м, чубане*ᵃ*м* и пр.

г. Мѣстоименни форми: *е*ᵃ*днйму, е*ᵃ*д'нѐ*ᵃ*и, е*ᵃ*д'нѐ*ᵃ*мте*ᵃ*м, друге*ᵃ*х, друге*ᵃ*мте*ᵃ*м, дубрѐ*ᵃ*м ора, никому, саке*ᵃ*му, ютку́пи ми, та ми пуде*ᵃ*, стаду ти са расшеталу, конче*ᵃ *му е*ᵃ *тиле*ᵃ *варкату, даде*ᵃ *й, донси им* и др.

Най-много тѣзи старинни дателни форми се употрѣбяватъ въ пѣснитѣ, когато въ говорната речь тѣ постепенно изчезватъ.

Дателни форми за срѣденъ родъ не можахъ да чуя въ Дованъ-хисарския говоръ.

110. Творителниятъ падежъ е сѫществувалъ въ Дованъ-хисарския говоръ, но въ днешно врѣме изглежда, че е току-речи изчезналъ. Забѣлѣзахъ само слѣднитѣ думи: *вече*ᵃ*рум, ворле*ᵃ*н, чудом са чуде*ᵃ*т, тйум румъне*ᵃ.

111. Отъ стариятъ мѣстенъ или прѣдложенъ падежъ остатъци има, които обикновено служатъ за нарѣчия. Употрѣбяватъ се и съ и безъ прѣдлогъ. Примѣри: *въ*ᵃ*тре*ᵃ, *уд въ*ᵃ*тре*ᵃ, *аф въ*ᵃ*тре*ᵃ, *оплаа, зиме*ᵃ, *подзиме*ᵃ (есенесъ), *л'ате*ᵃ, *утре*ᵃ, *снища, вече*ᵃ*ру, горе*ᵃ, *долу, научи, назе*ᵃ*ме*ᵃ, *дове*ᵃ*ме*ᵃ, *аф къ*ᵃ*щи, прѐ*ᵃ*з-мурѐ*ᵃ, *наіума* и др.

112. Срѣщатъ се остатъци и отъ старата дуална форма (двойствено число): *пет' брата, два братчѐ*ᵃ*да, три снаи, дарв'а, два въ*ᵃ*л'ке*ᵃ и др.

2) Нови форми.

113. Въ Дованъ-хисаръ казватъ *каме*ᵃ*н', реме*ᵃ*н', пламе*ᵃ*н', креме*ᵃ*н', ѐле*ᵃ*н', коре*ᵃ*н'* и пр.

114. Окончанието на сѫщ. имена ж. р. не е всѣкога еднакво. Когато е безъ ударение, чува се чисто, отворено *а*, а когато падне ударението надъ него, тогава минава въ ъ съ низходещъ отгласъ на *а* = ъᵃ: *офца, кова, слана, гора, вода, крава, но же*ᵃ*нà, къ*ᵃ*рмà* и пъкъ *гуръ*ᵃ*та, вудъ*ᵃ*та, уфцъ*ᵃ*та-кузъ*ᵃ*та* и др., кога сѫ членувани.

115. Окончанието на сѫщ. ж. р. мека основа почти все, кога е широко *е*ᵃ = ѣ. Изключение правятъ само нѣкои думи, когато ударението пада надъ окончанието, тогава се изговаря

я = *іа* = *'а*: *зѐме*ᵃ, *сѐбе*ᵃ, *змѝе*ᵃ, *съᵃрдне*ᵃ, но членувано *афвеᵃм'ата*.

116. Разлика между правъ и косвенъ падежъ нѣма. Казва се всѣкога *сѐсра*, *женà* и пр.

117—120. Звателниятъ падежъ се образува както и въ старобългарски. Тъй напр. казватъ: *Пѐтре*ᵃ, *Стуіàне*ᵃ, *Кòмн'у*, *кòн'у*, *урàчу*, *уфчѐᵃр'у*, *Рàду*, *Калѝну*, *сѐсру*, *мàіу* (майко), *бàбу*, *дỳшу*, *змѝіу*, *жѐну*, *снѣᵃу* и пр. Разлика между имин. и зват. падежи всѣкога се пази, освѣнъ тѣзи имена, що иматъ еднакво окончание и за двата падежа, като *Пѐтку*, *Хрѝст'у*, *Кòл'у*, *д'àду* и пр.

121. Срѣщатъ се сжщ. имена, които да се мѣшатъ ту въ ж. ту въ м. родъ, както и въ книжовния езикъ: *кàл*, *енѝі*, *зòп* и др.

122—124 Едносложни собствени имена отъ мжж. р. нѣма. Въ двусложнитѣ пъкъ най-употрѣбителната форма е на *у* и *іу*: *Пѐтку*, *Рàд'у*, *Кòмн'у*, *Стоіу*, нъ пъкъ *Гѐрги*. Срѣщатъ се имена отъ мжж. р. да се даватъ и за ж. родъ, като *Васѝла* отъ Василъ, *Стуіàна*, *Комне*ᵃ, *Петра* и др., но когато дойде редъ да се употрѣбятъ въ зват. падежъ, пази се разликата въ окончанието имъ. Тъй напр. *Стуіàн*, *Стуіàне*ᵃ, *Васѝл*, *Васѝле*ᵃ, ала пъкъ *Стуіàна*, *Стуіàну*, *Васѝла*, *Васѝлу* и т. н. Съ частица *те* собст. имена не се употрѣбяватъ.

125. Галени сжщ. соб. имена нѣма, т. е. съ *ке*, *Рàдко*, *Лѐнка* и др.

Множествено число.

126—127. Сжщ. имена образуватъ множ. число въ Дованъ-хисарския говоръ тъй: а) Сжщ. м. р. съ суфикси *ан*, *ар*, *ай*, *ач*, *ен*, *ел*, *ей*, *ер*, *ун*, *ул*, *ур*, *ин*, *ир*, *ил* всѣкога за множ. число получаватъ окончание *е*ᵃ и само въ нѣкои думи *и*: *армàне*ᵃ, *мъᵃте*ᵃ*е*ᵃ, *бъᵃлгаре*ᵃ, *кусỳре*ᵃ, *сарàе*ᵃ *алàе*ᵃ, *кулàче*ᵃ, *уфчѐᵃре*ᵃ, *къᵃлцỳне*ᵃ, *пивỳле*ᵃ, *кусѐре*ᵃ, *забѝте*ᵃ, *байре*ᵃ и др., но пъкъ *òрши* (орѣхи), *пеᵃтлѝ*, *теᵃвѐци*, *урлѝ*, *стàрци*, *к'ỳнци*.

128. Въ Дованъ-хисаръ винаги казватъ *душлѝ*, *билѝ*, *муглѝ*, *сѐднали*, *рỳкнали*, *òдили* и т. н., но по нѣкога и *душлѐ*, *билѐ*, *можлѐ* и пр.

129. Едносложнитѣ сжщ. имена отъ м. р. винаги окончаватъ на *ове* или *е*ᵃ: *òлуве*ᵃ, *бѝуле*ᵃ, *л'àбуве*ᵃ, *сн'àгуве*ᵃ, *кòлуве*ᵃ, *кòн'е*ᵃ, *пъᵃт'е*ᵃ и т. н.

130—131. **Слѣднитѣ сжществителни образуватъ множествено число така:** *мажѐ, крал̓е, цар'уеª, кънеª, л'удеª, дèне', гостеª, лàктеª, нòктеª.* **Казватъ още:** *бъªлгареªту, бнулеªту, олувеªту, кон'увеªту,* **но и** *кон'еªтеª столуеªту, кърстеªнеªту, турцеªту, вълк'уеªту, òршеªту* **и пр. Освѣнъ това и сжщ. ж. р. се изговарятъ:** *градинеªту, лузèªту, кинижеªту, калинеªту, уфцèту, сирачинеªту, планинèту* **и др. И тая форма се употрѣбява размѣсено и като множ. ч., и като събирателна. Въ нѣкои думи** *е*-**то едва се дочува.**

132—134. **Умалителнитѣ на** *ец* **въ мн. число изпущатъ суфиксното** *е* **и изговарятъ:** *стàреªц=стàрци,* **но и** *стàрцуеª; свеªтци, мòлци.* **Увеличителнитѣ на** *ища* **не сж извѣстни въ Дованъ-хисарския говоръ.**

135—136. **Както посочихъ и въ горнитѣ графи, окончание на** *е* **за множ. число у сжщ. женски родъ се употрѣбява, но не редовно у всички думи. Тъй напр. наредъ съ** *градинеª* **казватъ и** *рибеª, треª'в'е, р'àч'еª* **и др. но пъкъ и** *сèсри, ср'ай, снѣ'и* **и пр. Сжщо изговарятъ** *змии, кòви, с'àнки,* **но пъкъ** *òфцеª, глистеª, мравеª, свин'еª* **и пр.**

137. **Собственитѣ имена се употрѣбяватъ въ множ. число съ суфикси** *офци—уфци* **и** *уви: Аймануви, Кòмн'уфци, Кала'àнуфци, Калинуви,* **сжщо и за жен. родъ на** *ни: Рàдини, бàбини,* **но и** *бàбинцеªх, Дòбринцеªх* **и пр.**

138—141. **Множествено число сжщ. отъ срѣденъ родъ изговарятъ така:** *въªжеªта, iареªта, пòлеªта, мòреªта, кучеªта,* **ала отглаголнитѣ сжщ. нѣматъ множ. число. Окончания на** *ина* **или** *иня,* **като телчина, кучиня и пр. нѣма. Сжществителни срѣдни родъ** *ен*—**основа сж както книжовнобългарски:** *вреªмеªнà, сеªмеªнà, iумеªнà,* **но и** *с'àмеªта, вр'àмеªта, iумеªта.*

Различия на особни окончания за тритѣ рода въ множ. число други нѣма. Тъй напр. казватъ: *àрни òра, àрни òфцеª, исòки дърв'à, убави кòви* **и т. н.**

Мѣстоймения.

142. Личното мѣстоймение въ Дуванъ-хисаръ за първо лице, ед. число, е *iас* и другитѣ му падежни форми сж *мен', мèнеª, ми, ма, нас, нам, ни* и *на.* Примѣри: *iас iавам кòнчеª, мен' дàдуа, мèнеª рукат, дàдуа ми, рукат ма, мàлеª, викат ма; рукат на, дàдуа ни* и пр. Второто лице е *ти, та,* но и *теª* и *ти;* пълна форма *тèб* и *тèбеª:*

дà ли да теª млàда къªйдѝсам, дà ли ти еª стàду нѐ зрàву и т. н.

143—145. Третото лице е тройственото Родопско: *той, тà, тò, нòеª, нàеª, нвà, сòеª, сàеª, свà.* Послѣдното е и за показателна форма. Склонението му е слѣдното: вин. п. *нѐгу* и *нѐга, го, нѐеª, нѐму, му, нѐеª, неª, нѐи,* й. Множ. число: *тѝеª* но и *ти, т'àф, т'ам,* (х)*ми, ги;* по-нататъкъ *сеªм, неªм, сеªк* и *неªк.* Примѣри: *у т'àф ðдиа, викат ги, кòн'усеªм, кòн'усеªк.* При употрѣблението на *нѐга* и *нѐгу* и *кòга и кòму* се съглежда различие. *Кога викат* е единъ видъ неопрѣдѣлена форма, а *когу викат* показва лице отъ близко позната група.

146. Прѣдъ окончание *го* у мѣстоименията и мѣстоименнитѣ прилагателни се чува въ едни думи *о*, а въ други ѐ: *свеªтѐк Ивàна, еªднѐªнук вѝкаа Стуіàнеª, дрỳгеªнук вѝкаа Ивàнеª, дрỳгутук бъªйтàеª* и пр.

147. *Мие* и *мий* вмѣсто ние не се употрѣбява.

152. За показателни мѣстоимения се употрѣбяватъ тройственитѣ (ср. 143—145): *тòеª, нòеª, сòеª, тàеª, сàеª, нàеª, твà, свà, нвà.* по-нататъкъ *унò, унòту.*

153. Притежателни мѣстоимения сѫ тѣзи: *мой, мòеª, мòеª, той—еª, —еª, нѐгуф, нѐгуа, нѐгуу, нѐйн, нѐйна, нѐйну,* но пъкъ *мòйту, тòйту, нѐгууту, нѐйнуту.*

154—155. Нѣма никакви дири отъ нѣкогашното мѣстоименно склонение на прилагателнитѣ отъ женски и срѣдни родъ, но има съкратяване. Тъй напр. казватъ: *мѝла мàлеª, ой л'ỳбеª, тѐªнка Видàну,* но пъкъ *дубрỳтру* вмѣсто добро утро; *мàга—Бог* вмѣсто помага—помози Богъ.

Членъ.

156—157. Членътъ за мѫжкия родъ е *ат* и *ъªт,* за женския *та,* за срѣдния *то.* Въ мекитѣ основи за мѫж. р. е *іъªт* и *еªт,* Тъй напр. изговарятъ: *кòн'ъªт, зѐт'ъªт, пъªтеªт, вал'к'ъªт, чеªрреªт* и пр. Въ твърдитѣ основи се изговаря *стòлат, градъªт, пеªтѐлат.* Тукъ тройствения членъ липсва.

158—159. Но въ сѫщ. едносложни и мѫж. и ж. родове на съгласни членътъ е *тъªт.* Тъй напр. казватъ: *султъªт, зубтъªт, калтъªт, пеªпеªлтъªт,* но пъкъ *стàреªцат, пеªтѐлат* и пр. Казватъ още *убустътª, младустъªт* и пр.

160. За множ. число отклонения въ членната форма сравни 130 и 131. Тъй напр. казвать *чеайреату*, *градинеату*, *кузареату*, *треавету* и пр.

161. Отъ нѣкогашното старо склонение на члена се употрѣбява само за мжж. родъ: *кон'утуму*, *іунацитеам*, но за *ж* и срѣдния родове нѣма.

3. Глаголни форми.

162. Остатъкъ отъ нѣкогашния инфинитивъ освѣнъ формата *нимой оди*, *нимой кла іареату*, *нимой ура нивата* други не можахъ да забѣлѣжа. Обаче изречения *чут' гу еа*, *видеат' гу еа* сжществуватъ въ Дованъ-хисарския говоръ. Инъкъ (безъ *ти*) се изказва съ *да*: *да оди*, *да та видеа*, *да ти приглеада*, *да си ми пудеа* и др. п.

163. Причастия на *щи* (сег. вр. берещи) нѣма, дѣепричастия има на *шком*: *мъал'чеашком*, *сеаеашком*, *пеаеашком* и пр.

164. Формата за първо лице, един. число, сегашно врѣме отъ I и II спрежение винаги свършва на гласна, а отъ III на съгласна *м*. Гласната въ първитѣ е ясна *еа* или *а* насноредъ основата: *плета*, *мета*, *пера*, *чудеа*, *реажа*, *носеа*, *косеа*, *кроеа*, *пеаеа* и пр.

165—166. Формитѣ въ трето лице сег. врѣме един. и мн. число е както въ общобългарския езикъ.

167. Окончанието за първо лице, множ. число, сег. врѣме у глаголитѣ по I и II спрежение е въ нѣкои *м*, въ други *меа*, а по III.—винаги *меа*.

168. Въ аористнитѣ форми се изговаря *а*-то малко глухо, приблизително като ъа, и *х*-то се изговаря на *ф*: *плетаф*, *рекаф*, *вікаф*, *съадиф* и пр.

169. Сжщо и крайната гласна у глаголни основи *дігнаф*, *вадігнаф* е сжщо глухо *а*, но не ъ.

170. Формата за имперфектъ е *ф* за ед. число и *х* за мн. число, а въ повечето глаголи х-то въ 3. се изхвърля и остава само окончанието *еаеа* или *іаа*—*іаеа*: *тръагаф*, *тръагафмеа*, *сушеаф*, *сушеахмеа* и *тръагаа*, *сушеаеа*, *стул'аеа*, *вікаа* и т. н.

172. Новообразувано имперфектно причастие на—*лъ*, като речелъ, плетѣлъ и пр. нѣма, а се употрѣбява аористното и за двѣтѣ врѣмена: *плел*, *млеал*, *дувйл*, *рукал* и пр.

173. Ето единъ по-пъленъ прѣгледъ на проститѣ глагол-

ни форми и съ нѣкои типични глаголи въ Дованъ-хисарския говоръ:

Сегашно врѣме.

Единствено число.	Множествено число.
пòде^{а}, пòде^{а}ш, пòде^{а},	*пòде^{а}ме^{а}, пòде^{а}те^{а}, пòде^{а}т;*
чумѐ^{а}е^{а}, чумѐ^{а}е^{а}ш, чумѐ^{а}е^{а},	*чумѐ^{а}е^{а}м, чумѐ^{а}е^{а}те^{а}, чумѐ^{а}е^{а}т;*[1]
бе^{а}снѐ^{а}е^{а}, бе^{а}снѐ^{а}е^{а}ш, бе^{а}снѐ^{а}е^{а},	*бе^{а}снѐ^{а}е^{а}м, бе^{а}снѐ^{а}е^{а}те^{а}, бе^{а}снѐ^{а}е^{а}т;*
л’у̀бе^{а}, л’у̀биш, л’у̀би,	*л’у̀бим, л’у̀бите^{а}, л’у̀бе^{а}т;*[2]
стòе^{а}, стуѝш, стуѝ,	*стуѝм, стуѝте^{а}, стуе^{а}т;*
гла̀ве^{а}, главѝш, главѝ,	*главѝм, главѝте^{а}, главе^{а}т;*
бла̀же^{а}, блажѝш, блажѝ,	*блажѝм, блажѝте^{а}, блажѐ^{а}т;*
мѝре^{а}, мирѝш, мирѝ,	*мирѝм, мирѝте^{а}, мирѐ^{а}т;*
іа̀вам, іа̀ваш, іа̀ва,	*іа̀ваме^{а}, іа̀вате^{а}, іа̀ват;*[3]
а̀лам, а̀лаш, а̀ла,	*а̀ламе^{а}, а̀лате^{а}, а̀лат;*[4]
шъ^{а}там, шъ^{а}таш, шъ^{а}та,	*шъ^{а}таме^{а}, шъ^{а}тате^{а}, шъ^{а}тат;*
фл’а̀вам, фл’а̀ваш, фл’а̀ва,	*фл’а̀ваме^{а}, фл’а̀вате^{а} фл’а̀ват;*
исту̀ре^{а}м, исту̀ре^{а}ш, исту̀ре^{а},	*исту̀ре^{а}аме^{а}, истуре^{а}те^{а}, исту̀ре^{а}т;*[5]
пурда̀вам, пурда̀ваш, пурда̀ва,	*пурда̀ваме^{а}, пурда̀вате^{а}, пурда̀ват.*

Аористъ.

Единствено число.	Множествено число.
пòде^{а}ф, пòде^{а}, пòде^{е},	*пòде^{а}фме^{а}, пòде^{а}фте^{а}, пòде^{а}а;*
чумѐ^{а}ф, чумѐ^{а}, чумѐ^{а},	*чумѐ^{а}фме^{а}, чумѐ^{а}фте^{а}, чумѐ^{а}а;*
бе^{а}снѐ^{а}ф, бе^{а}снѐ^{а}, бе^{а}снѐ^{а},	*бе^{а}снѐ^{а}фме^{а}, бе^{а}снѐ^{а}фте^{а}, бе^{а}снѐ^{а}а;*
л’у̀биф, л’у̀би, лу̀би,	*л’у̀бифме^{а}, л’у̀бифте^{а}, л’у̀биа;*
стуіа̀ф, стуіа, стуіа,	*стуѝфме^{а}, стуѝфте^{а}, стуѝа;*
глаѝф, главѝ, главѝ,	*глаѝфме^{а}, глаѝфте^{а}, главѝа;*
блажѝф, блажѝ, блажѝ,	*блажѝфме^{а}, блажѝфте^{а}, блажѝа;*
мирѝф, мирѝ, мирѝ,	*мирѝфме^{а}, мирѝфте^{а}, мирѝа;*
іа̀ваф, іа̀ва, іа̀ва,	*іа̀вафме^{а}, іа̀вафте^{а}, іа̀ваа;*
а̀лаф, а̀ла, а̀ла,	*а̀лафме^{а}, а̀лафте^{а}, а̀лаа;*
шъ^{а}таф, шъ^{а}та, шъ^{а}та,	*шъ^{а}тафме^{а}, шъ^{а}тафте^{а}, шъ^{а}таа;*
фл’а̀наф, фл’а̀на, фл’а̀на,	*фл’а̀нафме^{а}, фл’а̀нафте^{а}, фл’а̀наа;*

истӯре^{а}ф, истӯри, истӯри, истӯрифме^{а}, истӯрифте^{а}, истӯриа;
пурдàдаф, пурдàде^{а}, пурдàде^{а}, пурдàдуфме^{а} пурдадуфте^{а}, пурдàдуа.

Имперфектъ.

Единствено число.	Множествено число.
пòде^{а}ф, пòде^{а}ше^{а}, пòде^{а}ше^{а},	*пòде^{а}фме^{а}, пòде^{а}фте^{а}, пòде^{а}а;*
чумѐ^{а}е^{а}ф, чумѐ^{а}е^{а}ше, чумѐ^{а}е^{а}ше^{а},	*чумѐ^{а}е^{а}фме^{а}, чумѐ^{а}е^{а}фте^{а} чумѐ^{а}е^{а}а;*
бе^{а}снѐ^{а}е^{а}ф, бе^{а}снѐ^{а}е^{а}ше, бе^{а}снѐ^{а}е^{а}ше,	*бе^{а}снѐ^{а}е^{а}фме^{а}, бе^{а}снѐ^{а}е^{а}фте^{а} бе^{а}снѐ^{а}е^{а}а;*
л'ӯбе^{а}ф, л'ӯбе^{а}ше^{а}, л'ӯбе^{а}ше^{а},	*л'ӯбе^{а}фме^{а}, л'ӯбе^{а}фте^{а}, л'ӯбе^{а}а;*
стуіàф, стуіàше^{а}, стуіàше^{а},	*стуіàфме^{а}, стуіàфте^{а}, стуіàа;*
главѐ^{а}ф, главѐ^{а}ше^{а}, главѐ^{а}ше^{а},	*главѐ^{а}фме^{а}, главѐ^{а}фте^{а}, главѐ^{а}а;*
блажѐ^{а}ф, блажѐ^{а}ше^{а}, блажѐ^{а}ше^{а},	*блажѐ^{а}фме^{а}, блажѐ^{а}фте^{а}, блажѐ^{а}а;*
мирѐ^{а}ф, мирѐ^{а}ше^{а}, мирѐ^{а}ше^{а},	*мирѐ^{а}фме^{а}, мирѐ^{а}фте^{а}, мирѐ^{а}а;*
іàваф, іàваше^{а}, іàваше^{а},	*іàвафме^{а}, іàвафте^{а}, іàваа;*
àлаф, àлаше^{а}, àлаше^{а},	*àлафме^{а}, àлафте^{а}, àлаа;*
шъ^{а}таф, шъ^{а}таше^{а}, шъ^{а}таше^{а},	*шъ^{а}тафме^{а}, шъ^{а}тафте^{а}, шъ^{а}таа;*
фл'àваф, фл'àваше^{а}, фл'àваше^{а},	*фл'àвафме^{а}, фл'àвафте^{а}, фл'àваа;*
истӯре^{а}ф, истӯре^{а}ше^{а}, истӯре^{а}еше^{а},	*истӯре^{а}фме^{а}, истӯре^{а}фте^{а}, истӯре^{а}а;*
пурдàваф, пурдàваше^{а}, пурдàваше^{а},	*пурдàвафме^{а}, пурдàвафте^{а}, пурдàваа.*

Спомагателни глаголи:

сàм, си, е^{а}, сме^{а}, сте^{а}, са;
бе^{а}х, бѐ^{а}ше^{а}. бѐ^{а}ше^{а}, бѐ^{а}фме^{а}, бѐ^{а}фте^{а}, бѐ^{а}а;
ше^{а}. щѐш, ще^{а}, щѐ^{а}м, щѐ^{а}те^{а}, щàт и ше^{а};

Спомаг. гл. всѣкога се придружаватъ съ личнитѣ мѣстоименния: *іас сам, тò е^{а}, нѝе^{а} бѐ^{а}фме^{а}* и т. н.

174. Особена (проста) форма за условно наклонение каквото *рѐквам, плѐтвам* и пр. нѣма въ Дованъ-хисар. говоръ.

175. Разлика между основи *е* и *и* въ повелителното наклонение нѣма. Казватъ: *бѐрите*ª, *пѐрите*ª, *мо̀лите*ª, *о̀дите*ª, *ѝотурите*ª, *са̀бѐрите*ª, *гладуайте*ª, *ѝоткарайте*ª и т. н.

176. Вмѣсто помози казватъ *ма̀га Бок* т. е. помози Богъ; вм. бжди, бждете, казватъ *бу̀вай бѝвайте*ª.

177. Сложнитѣ глаголни форми се образуватъ както и въ общобългарския езикъ.

178. Страдателнитѣ причастия се образуватъ съ суфикси *н* и *т*, както и въ общобългарски, но *т* прѣобладава: *жѐнеªт*, *с'а̀та нѝва*, *бра̀ти ѝа̀бал'ки*, *мѐлеªту бра̀шну* и пр.

За сега завършвамъ съ толкова бѣлѣжкитѣ си по Доганъ-хисарския говоръ, като изоставямъ ударението и синтаксата, за които се искатъ по-обилни материали и повече наблюдения, каквито въ тоя часъ ми липсватъ. Па и горнитѣ ми фонетични и морфологични бѣлѣжки е твърдѣ възможно да не сж досущъ пълни, защото всички особици и подробности на единъ какъвъ и да е диалектъ могатъ да се ѝроучатъ само тогава, когато по-дълго врѣме се прѣживѣе въ самото мѣсто и се има на ржце и повече разнороденъ материалъ и отъ самото народно творчество, условия, както се знае, невъзможни за сега за българскитѣ покраини въ турска земя.

Пловдивъ, 1908 г. **Ст. Н. Шишковъ.**

Българи край Мраморно море.

Етнографски бѣлѣжки.

Между устието на р. Марица на западъ, притокътъ Ергене на северъ и брѣгътъ на Мраморното море на югъ се простира една възвишеность, която къмъ северъ се снишава въ вълниста равнина, а къмъ югъ става по-висока, та по-близо къмъ брѣга на Мраморното море се издига въ една верига, която държи направление отъ юго-западъ къмъ северо-истокъ. Отъ главния гребень къмъ югъ тая възвишеность пъкъ се снишава, ала разстоянието до морския брѣгъ се досущъ скжсява, и послѣдниятъ ѝ край на истокъ образува и самия брѣгъ надъ морето високъ и стръменъ. Тукъ е и най-голѣмата височина на това верижно било, дѣто носи името *Баткаванъ планина,* споредъ Фонъ-деръ Голцъ паша 874

метра надъ морското равнище. Отъ северо-източния край, който стои и като възелъ, се отдѣля второ вержжно било, което се спуща низъ Хелеспонта—Галиполския полуостровъ, та двѣтѣ заедно иматъ видътъ на буквата *Л* съ обърната основа къмъ юго-западъ. Въ дъното на тоя жгълъ се втака Сароския заливъ, който ние образувалата се между двѣтѣ била *Уршовска* крайбрѣжна равнинка.

Северното вержжно било носи общето име *Курудагъ*, а южното низъ полуострова — *Текирдагъ*. Отдѣлни имена на части отъ Курудагъ има *Хубро* планина, 455 м. височина, срѣщу Сароския заливъ. Прѣзъ Хубро пл. билото има около 30 километра широчина отъ северъ къмъ югъ. Северниятъ край на Хубро пл. отъ мѣстното население се казва *Булватъ кале*, нѣкои го казватъ още и *Малкото кале*, а южниятъ—*Старото кале*. Прѣзъ тука минава и най-прѣкия пжть отъ Галиполския полуостровъ за Маричината долина и Одринъ. На изтокъ отъ Хубро е *Кушконакъ* планина, а послѣднитѣ височини на Курудагъ, които на изтокъ свършватъ въ морския брѣгъ, сж *Ганосъ* планина, *Батказанъ* и *Пирго*. Тѣхното спущане къмъ морския брѣгъ е на тераси, височината на които нѣкждѣ достига до 50 метра. Курудагъ служи и като малко вододѣлно било, което на северъ дѣли водитѣ на Еркене за Марица, а на югъ—образуванитѣ отъ височинитѣ му малки рѣкички, що направо се втичатъ въ Сароския заливъ. По-бѣлѣжита отъ послѣднитѣ е р. *Кавакъ*, която дѣли Курудагъ на двѣ половини: източенъ най-високъ, и западенъ по-нисъкъ.

Южнитѣ склонове на Курудагъ сж каменисти и повечето голи, а нѣкжди покрити съ дребенъ храсталакъ. Билото му е полянчесто съ хубави пасбища и борови гори, а севернитѣ спускове почти цѣли сж гористи съ прѣобладающе дърво джбътъ. И тукъ тоже малко работна земя се срѣща, а повечето е пасбища. Освѣнъ това високитѣ части отъ Курудагъ, собствено неговия гребенъ по цѣлото си продължение, сж господарствени земи, тъй нариченитѣ *асà*.

Въ по-голѣмата си часть Курудагъ е почти безводенъ, отъ тукъ и самото му име, което ще каже суха планина. По течението си пъкъ рѣкитѣ, които лѣтѣ сж почти на прѣсъхване, се образуватъ блатисти мѣста, покрити съ тръстика—сазлъци. Хубави и студени извори има само по билото.

Съобщенията природно не сѫ лоши. Изъ Курудагъ на сѣкждѣ почти кръстосватъ коларски пѫтища, но междуселски, примитивни и въ дъждовно и зимно врѣме мѫчно проходими отъ калъ. Минаването прѣзъ долинитѣ и рѣкитѣ става по каменни и дървени мостове, тоже примитивни по направа, но инъкъ здрави и трайни.

Освѣнъ богатството на горитѣ му, Курудагъ и инъкъ изглежда съ богато бѫдеще. На нѣколко мѣста въ нѣдрата му сѫ открити легла отъ каменни вѫглища, а въ Ґаноско и Галиполско чуждестранни дружества правили издирвания на златоносенъ пѣсъкъ и петролъ.

Почвата въ камениститѣ мѣста е глинесто-пѣсъклива, въ южнитѣ склонове — варовита, а въ севѣрнитѣ и нискитѣ — чернозем̃ъ и рѣдко червенозем̃ъ.

Поминъчното състояние изобщо земено на тая покраина е добро. Дѫбовитѣ гори и хубавитѣ и широки пасбища помагатъ скотовъдството да стой на първо мѣсто въ общия поминъченъ строй. Отглеждватъ се най много кози, а по-малко овце и се произвежда отъ тѣхъ кашкавалъ. Освѣнъ другия едъръ добитъкъ срѣща се въ нѣкои села и камилата, която най-много служи за прѣвозъ. Всѣки стопанинъ, освѣнъ че е скотовъдецъ, е и земледѣлецъ. Въ голѣмо изобилие ставатъ всички видове зърнени храни, хранятъ се буби, произвежда се тютюнъ, обработватъ се и лозя, а овощни дървета растатъ въ изобилие. Слѣдъ това часть отъ населението въ горвеститѣ мѣста се занимава и съ дърводѣлство — сваляне строителенъ материалъ въ ближнитѣ градове и селата изъ равнината. Занаятчии има, но само да покриватъ мѣстнитѣ нужди. Въ всѣко село ще се срѣщне налбантинъ, коларь, терзии, зидари и др. за селскитѣ потрѣби, но отъ по-високитѣ мѣста се срѣщатъ и добри каменодѣлци и кираджии, които за извѣстно врѣме излизатъ изъ домоветѣ си и работятъ въ чужбина.

Курудагъ съ полуостровътъ Галиполски и долината на р. Еркене съставя двѣ административни единици—санджаци: Галиполски санджакъ съ каазитѣ Галиполска, Кешанска, Мирефтенска, Шаръ кьойска и Едже-абаска, и Родостенски санджакъ съ каазитѣ Родостенска, Чорленска, Малгарска и Хайреболска. Споредъ официалнитѣ турски източници (салмането отъ 1898 г.) Галиполскиятъ санджакъ брои 97,849 жители, отъ които 30,822

турци, 62,057 гърци, 1807 *българи* и останалитѣ арменци, евреи и разни други. Родостенскиятъ санджакъ пъкъ брои 113,677 жители, отъ които 55,359 турци, 41,653 гърци, 2,970 *българи*, 11,252 арменци и другитѣ евреи и разни. Въ числото на гърцитѣ влизатъ и българитѣ патриаршисти, които изобщо се броятъ като гърци. Турската власть обикновено класификация на народности не прави. Всички, що признаватъ гръцката патриаршия за духовно началство, зоватъ се за гърци, а изглежда, че съ особена грижливость това се пази, когато дойде въпросъ за българитѣ. Споредъ тия турски понятия, умишлено или не, то е другъ въпросъ, българи сѫ само тѣзи, които официално признаватъ за свое духовно началство Българската Екзархия, и освѣнъ това, такова признаване трѣбва да е минало и по официаленъ редъ презъ турскитѣ власти. И тъй споредъ официаленъ източникъ въ двата санджака българско население има 4770 жители. Обаче ако вземемъ и българитѣ, що сѫ още подъ вѣдомството на патриаршията, а заедно съ тѣхъ и униатитѣ българи, които тукъ тамъ се срѣщатъ, то ний ще имаме население по народность българско въ двата санджака повече отъ 15,000 жители, безъ да считаме тѣзи, които сѫ вече погърчени и само обичаитѣ и пѣснитѣ имъ още ги издаватъ че сѫ българи.

Но въпрѣки всичко това въ посоченитѣ два санджака отъ Одринския вилеятъ мнозинството отъ християнското население въ тѣхъ е гръцко.

Както всѣкждѣ изъ Одринско, тъй и въ Родостенския и Галиполския санджаци отъ освобождението насамъ сѫ се населили много мохаджири изъ България и Ромъния. Цѣли чифлици по-рано днесъ сѫ станали формени голѣми турски села съ добро благосъстояние. Животътъ между съжителитѣ коренни турци, гърци и българи е билъ добъръ. Такъвъ е той и днесъ между турци и българи, обаче съ мохаджиритѣ не е тъй. Послѣднитѣ се явяватъ безконтролни узурпатори на земи, гори и пасбища и жадни за мѣстъ хора. Дори коренното турско население не е тъй доволно отъ тѣхъ. Въ послѣднитѣ години обаче твърдѣ опасни и зли за българитѣ сѫ станали и гърцитѣ.

Че българското население въ минали врѣмена е било много повече, отколкото днесъ сѫществува въ тия два отдалечени санджака въ Одринско, не ще ни най-малко съмнѣние.

Запазенитѣ имена на турски и гръцки днесъ села, българскитѣ пѣсни и обичаи въ гръцки села, които инъкъ вече сж усвоили говоримия гръцки езикъ и минаватъ за чистокръвни гърци, сж неоспоримъ доказъ за тѣхното не отколѣшно минало. За единъ пъленъ и пообстоенъ прѣгледъ върху етнографията на Мраморно-морскитѣ брѣгове съ нуждниtѣ данни за сега не разполагаме, затова бѣлѣжкитѣ ни тукъ ще бждатъ само върху едно малко много запазено българско оазисче, което се намира въ допирната линия на двата споменати санджака, въ източния край на Кешанската кааза и югозападния на Малгарската. Тѣзи на брой повече отъ десетина малки и голѣми български селца сж разположени въ сѣвѣрнитѣ възвишения на Хубро планина между градоветѣ Кешанъ и Малгара и сж нѣкакъ въ единъ кржгъ съ диаметъръ не по-голѣмъ отъ 40 километра. Едни отъ тѣхъ сж и още подъ вѣдомството на Цариградската патриаршия, но не съ изгубено досущъ национално съзнание; въ други има и унияти българи, ала главни и видни по своята устойчивость, която съ нищо не е можла да бжде сломена до днесъ, сж *Булгаръ кой* 400 кжщи и *Дуванджи* 100 к. Това селце икономически е завладено отъ единъ фанатикъ гръкъ, и въ послѣдно врѣме е на пжть окончателно да се погърчи, чисто български въ Кешанската кааза. Слѣдъ тѣхъ въ Малгарската кааза: *Пишманъ-кьой* 160 к., *Теслимъ-кьой* 200 к., *Ейле гюно* 100 к. (въ това село има и унияти българи), *Арала гюню* 100 к., *Лизгаръ* 160 к. (тоже съ десетина к. унияти). *Кадж-кьой* 36 к. и най-подирѣ 140 к. български въ самия градецъ Малгара. Отъ всичкитѣ тѣхъ първенството иматъ Булгаръ-кьой, Теслимъ-кьой и Пишманъ-кьой, които и до днесъ стоятъ на чело въ борбата срѣщу гръцизъмътъ. Само двѣ отъ горнитѣ сж подъ вѣдомството на патриаршията.

Булгарь кьой, казватъ, е ново село, заселено не много отколѣ отъ изселенци българи изъ селото Дованъ-хисаръ, десниятъ Маричинъ брѣгъ въ Родопитѣ. Другитѣ села казватъ на Булгаръ-кьойци *Нусѐлци*. Обаче по говоръ, битови чърти, носия и пр. всичката тая групичка български села, макаръ и да иматъ нѣкои малки особици, съставятъ една етнографска покраинка. Инъкъ тѣзи селца сж запазени, изселници отъ тѣхъ за България не е имало, освѣнъ единични случаи, четнишкитѣ движения не сж проникнали въ тѣхъ, благодарение на тѣхната отдалеченость отъ нашата граница

и окръжаещитѣ ги турски села, а на това най-много се дължи да останатъ тѣ цѣлни и не изложени на окончателно доразсипване, на каквото другитѣ покраини въ Одринско се подложиха по наша вина отъ 1900 година насамъ.

Пробуждането на българщината тукъ е започнало отъ 60—70-тѣ година, ала до освободителната война борбата се е водила само около замѣстване гръцкия езикъ съ български въ училищата, а въ черквитѣ се е четѣло и на двата езика.

Черковно-училищното дѣло въ тия български села не е утѣшително; то се дори влошава въ послѣдно врѣме. Причинитѣ сѫ и общи за цѣлото Одринско, и частни отъ условията, въ които се намиратъ тия села. Малцинство по количество, обкръжени отъ всѣкждѣ съ враждебни елементи, изложени найзлѣ за душене отъ гърцитѣ, които иматъ надмощие въ всичко и чието влияние прѣдъ властьта е непоклатно, отстранени отъ по-културни български центрове, и само то — българското население — въ такива домашни условия, които го държатъ затворено, неподвижно, несъобщително съ външния свѣтъ, — това българско население въ Малгарско и Кешанско пакъ за чудо е можло да се опази поне и до тая степень, въ каквато е днесъ.

Въ черквитѣ то и още не може досущъ да се отърси отъ гърцизмътъ. Нему липсватъ свещеници, излѣзли изъ самото него, и подготвени малко малко, за да силятъ и крѣпятъ духътъ му. За чисто духовнитѣ си нужди сѫ принудени днш пѫть да идватъ въ Одринъ и лично и направо да си уреждатъ и най-маловажнитѣ черковни въпроси съ българската митрополия. Прѣди нѣколко години Св. Екзархия съ помощьта и на самото население е изходатайствувала да си иматъ тѣзи села български архирейски намѣстникъ, обаче, едва билъ назначенъ такъвъ, и турскитѣ власти подъ давлението на гърцитѣ го отстраняватъ и до днесъ недопущатъ да заеме мѣстото си.

При такива мжчнотии естествено е, че и училищното дѣло не ще е твърдѣ насърдчително. Прѣзъ 1898/99 год. въ Малгарската кааза е имало 2 мѫжки и 2 смѣсени български училища, а въ Кешанската само 1, всичко въ тази покраинка 5 училища съ 6 учители и учителки и 341 ученици и ученички. Нѣколко българчета, родомъ отъ тѣзи български села, сѫ слѣдвали въ Одринската българска гимназия и се настанили въ роднитѣ си мѣста за учители, обаче слѣдъ

1902 и 1903 год. повечето отъ тѣхъ сѫ напуснали края си и днесъ тѣзи села сѫ, може се каза, безъ учители и училища.

Интересни сѫ прозвищата, които българитѣ даватъ на другитѣ народности. Тъй напр. на гърцитѣ казватъ *кѫвитѣ*, на ерменцитѣ—*лѣвитѣ*, а на турцитѣ—*мръснитѣ*.

Селата сѫ разположени въ нискитѣ полянчести платà и нѣкои отъ тѣхъ иматъ красиво мѣстоположение. Кѫщитѣ сѫ ниски, едноетажни, на земята, но въ ново врѣме сѫ зели да се издигатъ тукъ тамъ и двуетажни сгради. Като планински мѣста всички почти сѫ каменни, а само вѫтрѣшнитѣ стѣни, що служатъ за отдѣляне една отъ друга стаитѣ, се правятъ отъ прѫте, измазани съ пръсть, или само отъ кирпичъ. Всѣка кѫща на около си има и широкъ дворъ, дѣто освѣнъ пристройкитѣ за добитъкътъ, за храната, арманътъ за вършидба и др. п. още има и работни кѫсове за зеленчукъ.

Характерна е направата на тукашнитѣ кѫщи. Прозорци по стѣнитѣ си нѣматъ, а за свѣтлина се оставятъ на покривитѣ по срѣдата на стаитѣ малки отвори. Само въ послѣдно врѣме почнали да оставятъ и по стѣнитѣ прозорци, ала само на тая стая, която служи за госте. Покривитѣ сѫ силно наведени къмъ четиретѣ страни, та въ дъждовно врѣме слабо попадатъ капки вѫтрѣ, още повече че и отворитѣ сѫ малки. Кѫщитѣ сѫ голѣми четириѫгълници и отпрѣдѣ си иматъ сайванти. Първата стая, въ която се влиза отъ дворътъ, се казва *виiàт*, която служи за гостна и за челядьта лѣтно врѣме. Тукъ е пещьта за печене хлѣбъ и огнището за огънь. Огнището е до стѣната, прѣзъ която е прѣкаранъ коминътъ за димътъ. Около огнището се постилатъ рогозки, надъ тѣхъ домашни козяци—*àлища* и се нареждатъ възглавници.

До виятътъ е друга, голѣма стая, въ която се влиза прѣзъ първата. Тя служи за живѣене на челядьта зимно врѣме и за спалня и лѣтѣ и зимѣ. Казва се изобщо вѫтрѣшна кѫща. Слѣдъ нея е друго по-малко отдѣление, скрито навѫтрѣ за кѫтане на покѫщнината. Това отдѣление се казва *задкѫш*. Отъ виятътъ прѣзъ друга врата къмъ другата страна се влиза въ оборътъ, дѣто е добитъкътъ, плѣвникътъ, хамбаритѣ и т. н. По тоя начинъ всичкото имотно състояние на домакинътъ заедно съ добитъкътъ му се намира подъ единъ покривъ, въ една сграда и като се прибере вѫтрѣ, може всичко да си наглежда, безъ да се вѣстява вънъ отъ кѫщата си.

Покривитѣ сѫ керемидени и само въ нѣкои села се срѣщатъ и плочени. Въ дворoветѣ садятъ още и овощни дървета, лозя — асми и др. т., тъй щото външно иматъ приятенъ съ културна поличба видъ.

Сѣмейниятъ животъ е здравъ. Додѣ е живъ бащата, синоветѣ не се дѣлятъ, живѣятъ заедно и всичкиятъ имотъ имъ е заедно. Ако кѫщата е малка да побере двама или трима женени синове, бащата имъ съгражда нови кѫщи, набавя имъ всичка покѫщнина, ала пакъ всичко друго имъ е заедно.

Нравитѣ сѫ чисти, дѣвствени, разводи нѣма, сѣмейнитѣ връзки яки, инъкъ населението се отличава по трудоспособностьта си, патриархалность въ живота, дълбока религиозность и отлично гостеприемство. Много обществени пороци, другадѣ станали обикновено явление въ живота, тукъ липсватъ. Кражби и други прѣстѫпности сѫ рѣдкость. Пиянството тоже не е развито.

Обществени увеселения сѫ съборитѣ — храмовитѣ праздници, дѣто едно село се посѣщава отъ всички съсѣдни села. Слѣдъ това идатъ хорàта, които ставатъ на открито и подъ звуковетѣ на гайдата, кавалътъ и хороводнитѣ народни пѣсни. Зимѣ и есень още за ергенитѣ увеселителни мѣста сѫ седѣнкитѣ, които тукъ казватъ *сбѝрал'ки*. Тѣ ставатъ на открито изъ дворoветѣ, или въ кѫщи. Събиратъ се за чистене царевица, прѐдене, чепкане и др. т.

Женидбата става за момичета отъ 16 до 20 годишна възрасть, а за момчета до 25 год. Аресването става на хорото и седѣнкитѣ, но безъ съгласието на родителитѣ ни момъкътъ, ни момата рѣшаватъ въпроса. Властьта и влиянието на родителитѣ сѫ голѣми и неограничени.

Най-напрѣдъ става одумването посрѣдствомъ трети лица, които тукъ казватъ *слу̀мници*. Слѣдъ това става годежътъ, който се казва *углав'ѝване*, *глàве̊ш*, а сгоденитѣ *главе̊нѝк* и *главе̊нѝца*. Свадбитѣ ставатъ тържествено съ особени пѣсни и веселби. И годежи, и свадби най-много ставатъ есень, когато всички земни произведения сѫ вече прибрани.

Другитѣ народни обичаи особени типичности отъ общобългарскитѣ нѣматъ. Тъй напр. срѣщу Сурваки пекатъ въ всѣка челядь пита — *ве̊че̊рнѝк* — поставятъ въ нея монета и, когато я разломватъ на трапезата, отдѣлятъ кѫсове и наричатъ не само за всѣки членъ отъ кѫщнитѣ, но и за до-

битъкътъ, нивитѣ, лозята, кящата и за всѣки други имотъ. Сящото правятъ и срѣщу Коледа. Отъ късчего, въ което се е намѣрила монетата, турятъ въ кадилницата и накадяватъ добитъкътъ въ оборитѣ. Срѣщу Сурувакъ съ дрѣнови прѫчки дѣцата сурвакатъ, като казватъ „*Уй Сурвак*“, а срѣщу Коледа казватъ «*Уй Кул'еᵃдеᵃ*“.

На Водици пъкъ момитѣ въ всѣка махала ръсятъ изъ кящитѣ и отъ подаренитѣ имъ пари и др. подобни си правятъ общо веселие — *Сбирал'ки*. Подобно нѣщо правятъ и младитѣ жени на Ивановъ день, когато пъкъ гощаватъ бабитѣ.

На първи мартъ съ звънци, тенекета, мѣдни сядове и др. п. дрънкатъ изъ всички жгли въ кящи и дворътъ и съ гласъ канятъ животнитѣ да бѣгатъ и се криятъ. Освѣнъ това за сящата цѣль кладатъ и огънь на харманитѣ.

На 6 мартъ отъ тѣсто пекатъ на плочи питки, които казватъ *лангйди*, помазватъ ги съ медъ и ги ломятъ и ядатъ при козитѣ и овцетѣ въ ягълитѣ заедно съ овчаритѣ, защото до тогава всички сж вече изягнени или както казватъ „*Уб'ȁ гнили са уфц'ȁту*“, «*Укǒ'зили са кǒзитеᵃ*“.

Прѣзъ лѣтнитѣ праздници, каквото Гергьовдень, Петровдень, Илиндень и др. се колятъ курбани обикновено вънъ отъ селото на нѣкое високо мѣсто при нѣкой изворъ, или подъ стари дървета. Тамъ ставатъ и веселбитѣ и хорȁта.

На Кръстовдень се цѣнятъ овчаритѣ и козаритѣ.

Сжществуватъ и се тачатъ и други суевѣрни праздници прѣзъ годината, каквито петъчния день, прѣзъ който женитѣ не предатъ, четвъртацитѣ между Великдень и Спасовдень и др. п. Трауръть за умрѣлитѣ е да се носятъ горнитѣ дрехи на опако до 40 день.

Носията е цѣла домашна направа, минала прѣзъ ржцѣтѣ на жената. Главниятъ материялъ е вълната; досущъ малко се употрѣбява памукъ и ленъ. Главна женска дреха е *гӯнката*, отпрѣдъ съ разтворени крила, дълга до колѣнетѣ, безъ ржкави, отдолѣ широка, а прѣзъ кръстътъ и плещитѣ стегната и обточена прѣзъ краищата съ гайтани, но особенъ видъ: памучни синь цвѣтъ парцали се усукватъ на връви, като гайтанъ и се употрѣбяватъ за такъвъ. Гунката е вълнена дреха, синь или обикновено черенъ цвѣтъ Малкитѣ момичета до 16 год. възрасть, както и възрастни жени като застарѣятъ, носятъ черенъ цвѣтъ гунки, а моми, годеници и млади

булки и жени носятъ бѣлъ цвѣтъ гунки съ червени подплати и краски отдирѣ.

Лѣтѣ гунки не носятъ.

Слѣдъ гунката е *теᵃрлѝк-а*. Той е дълга вълнена до подъ колѣнетѣ дреха, на ржкавитѣ съ *капа̀ци* (надъ китката) и нашарени съ краски. Терликътъ е отворена отпрѣдъ изцѣло дреха и освѣнъ по ржкавитѣ другадѣ краски нѣма. Обикновено е синь цвѣтъ, но се носятъ и съ въззеленъ и черенъ цвѣтъ, а за момитѣ и младитѣ булки тоже бѣлъ цвѣтъ като гункитѣ. Носятъ се и зимѣ и лѣтѣ.

Подъ терликътъ е ризата, памучна, дълга до петитѣ, на политѣ съ краски, а отпрѣдъ открита да се вижда на гърдитѣ, дѣто трѣбва внимателно да се пази да бжде чиста и закопчена.

Връзъ терликътъ прѣзъ кръстътъ се опасва широкъ вълненъ поясъ, който се овива на нѣколко пжти. Връзъ поясътъ се носи пъстъръ цвѣтъ прѣстилка, която казватъ *пр'а̀стеᵃник*. На главата носятъ малки памучни шапки червенъ цвѣтъ, които казватъ *по̀теᵃ*. Надъ тѣхъ завързватъ като обржчъ вързалка, която надъ челото наддаватъ напрѣдъ. Тая наддавка казватъ *чучѐл'*, който стои изпъкналъ като рогче, а отгорѣ надъ шапката и чучельтъ прѣмѣтатъ хубава шарена купешка кърпа, а старитѣ жени носятъ *ман'дѝл*, който е тоже домашна направа кърпа съ синьочерни краски на бѣло поле.

Коситѣ си женитѣ сплитатъ отзадъ на двѣ сплитки.

За накити носятъ обеци, *синци* на шията, гривни и пръстени на ржцетѣ, на гърдитѣ си носятъ гердани отъ маниста разноцвѣтни, или монети златни или сребърни, на които казватъ *ширѝт' алтънеᵃ*. Горѣ на главата, за да се задържа кърпата, носятъ малка сребърна или златна плочица, която се заиглева о кърпата и шапката. Казва се *ко̀пци*.

На краката си зимѣ носятъ цѣли като чорапи до колѣнетѣ *кал'чунеᵃ*, които сж направени отъ бѣла аба и нашарени съ краски за праздници, а инъкъ просто бѣли. Лѣтѣ пъкъ ходятъ боси и само въ праздннчни дни за черква и хорото обуватъ чорапи.

Половини кондури, като чехли сж обущата, но за работа цървули.

Младитѣ булки до извѣстно врѣме слѣдъ вѣнчаването си носятъ тъй нарачанитѣ *ръ"че*ник*, бѣлъ платъ, съ който се овива шията, главата отзадъ и плещитѣ, и съ тантели и пискюли по краищата. Това е булкинското отличие отъ другитѣ жени и моми.

Мѫжката носия е по-проста. Мѫжетѣ носятъ *ше*лваре** отъ вълнена домашна аба, черенъ цвѣтъ, кѫси до подъ колѣнетѣ, нестегнати, по рѫбоветѣ съ синь гайтанъ, но горѣ широки. Връзватъ ги прѣзъ кръстътъ съ *рукузӯн'* чрѣзъ набиране, а отгорѣ ги прѣстѣгатъ съ синь или червенъ цвѣтъ вълненъ поясъ, тоже нѣколко пѫти овитъ около кръстътъ. Отъ колѣнетѣ нацолѣ носятъ *кал'чӯне**, но съ рѫбове отъ черни гайтани.

Ризата е съ раздвоени крила на гърдитѣ, а връзъ нея обличатъ антерия съ дълги рѫкави, отпрѣдъ се закопча добрѣ, или пъкъ се задипля съ крилата си, но съ малъкъ отворъ подъ шията, за да се вижда елечето, което не всѣкога и не всички носятъ. Елечето е безъ рѫкави, често пѫти нашарено съ гайтаневи краски. Лѣтѣ ходятъ по елече, та рѫкавитѣ на ризата се виждатъ. Ако антерията е вълнена и се закопчатъ крилата ѝ отпрѣдъ, казва се *же*мадӑн*. Слѣдъ него иде връхната дреха, дълга до поясътъ, отпрѣдъ цѣла отворена, съ рѫкави, шаечена, синь цвѣтъ и съ гайтани по краищата. Казва се *гриш*, а женската *грӣшка*. Разликата между мѫжката и женската състои само въ това, че мѫжетѣ на долния край крилата понѣкога запетляватъ съ петелка.

На главитѣ си мѫжетѣ носятъ тъй наричанитѣ тамъ *сарӣци*. Това сѫ като поясътъ дълги пъстри ивици тънъкъ вълненъ платъ, единиятъ край прѣмѣтнатъ прѣзъ вратътъ на главата, та отзадъ на тилътъ висне надъ плещитѣ, а съ останалото се овива около главата като чалма. Казватъ тия платове *ше*рвѐти*. Въ по-ново врѣме само младитѣ сѫ почнали да носятъ фесове.

Носията изобщо въ всичкитѣ тѣзи български села е еднаква по кроежъ и направа, само въ краскитѣ има малка разлика. Кривитѣ линии и бѣлия и синия цвѣтове прѣобладаватъ.

Изобщо носията е запазена въ тая покрайна отъ чужди влияния. Тя много прилича — мѫжката — на помашката днесъ въ южнитѣ склонове на Родопитѣ и нѣгдѣ има много общо и съ старата българска мѫжка носия въ цѣлитѣ Родопи.

Сжщото е и съ женската носия, на която бѣлитѣ гунки сж носѣли българкитѣ въ Ахжчелебийско прѣди 80—100 години.

Не ще и дума, че и въ езиково отношение тая българска покраина ще е твърдѣ интересна, обаче, за жалость, азъ не разполагамъ за сега съ достатъчно материялъ за едни по-пълни и по-обстойни езикови бѣлѣжки. Но за да бжде що-годѣ закржгленъ тоя кратъкъ очеркъ, азъ ще спомена само за нѣкои отъ типичнитѣ говорни особици.

1) Старобългарското *ѣ* съ ударение се изговаря на *ia*= *'a*: *с'ану*, *л'аᵗту*, *в'ара*, *б'ал*, *др'анки*, *р'ака* и пр.

2) *Ъ* съ ударение е съ запазено произношение на *ъ* безъ нюанси къмъ *о*, ала безъ ударение се изговаря малко поотворено, съ едва уловимъ отгласъ на *а—ъᵃ*: *дъска*, *кища*, *ръки*, *міка*, *лъка прічка* и т. н., но пъкъ *крістъᵃт*, *пръ-тъᵃт*, *къᵃртіца*, *пъᵃрна'реᵃту* и пр.

3) *Ь* се изговаря на *е* и *іъᵃ*='*ъᵃ*: *лаъᵃсну*, *теˢеᵃн*, *теᵃв-ніца* и пр.

4) *О* безъ ударение винаги се изговаря *у*: *м'асту*, *мѐ-су*, *гул'аму*, *мл'іку* и пр.

5) *Е* безъ ударение се изговаря *ѣ*=*еᵃ*: *полеᵃ*, *мореᵃ*, *лоз'еᵃту*, *кучеᵃ* и т. н., но съ ударение е запазено чистото му произношение *е*: *месу*, *мѣтла*, *семеᵃ*, *сѐдба* и др.

6) *А* съ ударение на края на думата се изговаря глухо, като *ъᵃ*: *уфцъᵃта*, *кувъᵃта*, *планинъᵃта*, но пъкъ *вартата* и пр.

7) Звуковетѣ *х* и *в* въ повечето думи се изпущатъ: *ай-в'ар*, *ору*, *л'ап*, *убаф віри*, *Иванцеᵃт*, *торник* и др. Сжщо и като лична мѣнитва въ глаголитѣ: *пръснаа*, *пе'реᵃа*, *шиеᵃеᵃ*, *сееᵃеᵃ* и т. н.

8) Въ селото Теслимъкьой сжществува тройствения членъ въ мѣстоименнитѣ форми: *тога чулеᵃк*, *сога*, *нога*; *тай*, *сай'*, *най' жеᵃна* и др.

9) Запазена е и старата дателна форма: *деᵃцатам*, *ко-витеᵃм*, *офцитеᵃм*, *кравитеᵃм* и т. н.

10) Членътъ въ мн. число за м. р. е на *ту*: *арма-неᵃту*, *турцеᵃту*, *камеᵃнеᵃту* и пр.

11) Дѣепричастията сж на *шком*: *видеᵃшком*, *лаеᵃшком*.

12) Сжщо и старитѣ прѣдложни форми сж употрѣбителни: *одръᵃки*, *наръᵃки*, *научи*, *довеᵃмеᵃ* и пр.

13) Но най-интересна е бждната неопр. форма на спом. глаголъ, който е сжщия както и въ опрѣделеното врѣме на

ке[а] и *къ*. Тъй напр. въ с. Пишманъ кьой както казватъ *ке*[а] *ѹди*, *ке*[а] *рукаме*[а], казватъ и *каза къ ти*, *утѝда къ*, *ѹди къ*, *рука къ* и т. н.

13) Сѫществува много и омекотяването на съгласнитѣ, както изобщо въ Родопскитѣ говори. И тукъ напр. казватъ *кит'ки*, *кот'ле*[а]*нки* (ягоди), *л'ул'ки* и пр.

Може би, въ бѫдеще ще ми се удаде случай да събера повече материялъ за единъ по-изчерпателенъ прѣгледъ на българската народна рѣчь, що звучи и край отдалеченитѣ брѣгове на Мраморното море, но за сега завършвамъ малката си работа съ толкова.

На края азъ считамъ за дялжность да изкажа най-голѣма благодарность на г. Ат. Мърдевъ, нѣколко години учитель въ тая страна и родомъ отъ тамъ, също и на другъ тамошенъ урожденецъ г. Никола Мариновъ, по настоящемъ книжарь въ Пловдивъ, за любезностьта имъ да ми дадатъ повечето отъ горнитѣ свѣдѣния за запознаване интересуещитѣ и милѣещитѣ да знаятъ нѣщичко и за тия незнайни кѫтчета отъ цѣлокупното българско отечество.

Пловдивъ, Великдень. **Ст. Н. Шишковъ.**

Търговскиятъ договоръ между България и Турция спрямо поминъкътъ на пограничнитѣ населения.

Извѣстно е, че упадъкътъ на скотовъдството въ Родопитѣ, а заедно съ него и разнищването на цѣлия поминъченъ строй тамъ, датира отъ 1886—87 години, отъ когато се постави митарствениятъ кордонъ между двѣтѣ страни. По тоя отъ първа степень жизненъ въпросъ за пограничнитѣ поселения оттогава до днесъ е много пѫти казвано и обяснявано, както въ периодичния печатъ у насъ, тъй и непосрѣдно прѣдъ централнитѣ власти въ двѣтѣ страни, но отъ 20 години насамъ досущъ малко нѣщо е сторено за неговото правилно разрѣшавание. А тоя въпросъ засѣга не само общитѣ економически и търговски интереси и на двѣтѣ страни, но има въ цѣлостьта си крупно значение за насъ и отъ подалеченъ, държавнически и националенъ характеръ, на който за сега нѣма да се спираме.

Българскитѣ правителства въ 1900 и миналата 1907 години свързваха търговски договори съ Турция, но кой знае какъ въ основата си неможаха да дадатъ една по-правилна оцѣнка, неможаха да прокаратъ оная клауза, която щѣше да урегулира едни правилни

търговско-съсѣдски сношеня между двѣтѣ страни и за пограничнитѣ населения, които сѫ нашия ключъ въ по-далечно гледище, слѣдователно заслужаващи по-зорко внимание и грижи и за тѣхното всестранно закрѣпване и подигане.

Да се повтаря и потретва това, що много пѫти е писвано и казвано за ония голѣми спънки и лишни и врѣдни формалности, що смъртоносно нанасятъ ударъ на общия поминъченъ строй въ пограничнитѣ покраини, тоже нѣма да сторимъ тоя пѫть. Но мислимъ, че не е злѣ да запознаемъ интересуещия сэ читатель съ това, що мисли пограничното население по тоя, както казахме и по горѣ, най-жизненъ за него въпросъ.

Когато въ 1900 год. стана извѣстно, че между двѣтѣ съсѣдни държави ще се водятъ прѣговори за търговски договоръ помежду имъ, пограничното население въ Родопитѣ писмено подаде въ нашето министерство на финанситѣ и дипломатическото ни агенство въ Цариградъ слѣдното свое мнѣние:

I. Дребенъ или едъръ добитъкъ, който се внася отъ едната държава въ другата, да се освобождава отъ вносно мито и други берии, ако добитъкътъ се възвърне най-късно слѣдъ осемь мѣсеци. Въ вносната митница слѣдуемитѣ се митарствени сборове да се обезпечаватъ чрѣзъ залогъ или порѫчителство. Порѫчители да могатъ да ставатъ жители изъ пограничнитѣ села и отъ двѣтѣ страни. Порѫчителствата да се освобождаватъ отъ гербовъ сборъ и други такси. Порѫчителствата ще се подписватъ въ самитѣ митници, или въ надлѣжнитѣ общински управления. Подписанитѣ въ митницата порѫчителства да не подлѣжатъ на завѣряване. Достатъчно е митарствениятъ чиновникъ да забѣлѣжи, че порѫчителството е подписано въ митницата въ негово присѫтствие. Порѫчителствата, които се подписватъ въ общинскитѣ управления или другадѣ, да се удостовѣряватъ отъ надлѣжния кметъ.

II. Ако въ течение на осемъ мѣсеца отъ прѣкарването му добитъкътъ не се възвърне обратно, то митницата да изисква отъ притежателя му, или порѫчителитѣ слѣдуемитѣ се митарствени сборове за останалия въ вносната държава добитъкъ. При завръщането на добитъка отъ паша, ако има недоимъкъ, т. е., ако се върне по-малко добитъкъ, то слѣдъ като се спадне 15% отъ общото количество за изгубване, умиране и пр., за останалия недоимъкъ да се прибиратъ отъ стопанина или порѫчителитѣ вноснитѣ митарствени права.

Забѣлѣжка. Ако повече отъ 15% отъ добитъка измре по причина на епизотии, тежка зима, или други непрѣодолими причини, то за измрѣлото количество да не се вcase взематъ вноски и други митнически сборове. Обаче това измиране трѣбва да е констатирано отъ надлѣжнитѣ мѣстни власти, за което стопанитѣ на добитъка ще се снабдяватъ съ свидѣтелства отъ тѣзи власти.

III. Бегликъ на овцетѣ и козитѣ да се плаща въ държавата, отъ дѣто произхожда добитъкътъ, а не въ държавата, дѣто се внася за паша. За доказателство, че добитъкътъ е притежание на жители

отъ съсѣдната държава, да се прѣдставятъ вноснитѣ и износнитѣ митнически документи (декларации и пр.) и свидѣтелства, издадени отъ общинитѣ, отъ дѣто сѫ овцетѣ и козитѣ. Тия свидѣтелства да не подлѣжатъ на гербовъ сборъ и други такси.

IV. Произведенията (приплода) отъ добитъка, като агнета, вълна, масло, сирене, млѣко и пр., ако се внасятъ или изнасятъ заедно съ самия добитъкъ, да се освобождаватъ отъ вносни и износни митарствени сборове и въ двѣтѣ държави, и то въ слѣдующия размѣръ: агнета 50% отъ цѣлото количество на старитѣ овце; вълна и ярина по единъ (1) килограмъ за всѣка овца или коза; масло по половинъ (½) килограмъ, сирене по два (2) килограма и млѣко, прѣсно или прѣцѣдено (брано) по една (1) литра на овца или коза, а кожи 15% отъ цѣлото количество добитъкъ.

Забѣлѣжка. Ако мандритѣ и кашлитѣ се намиратъ близо до митарственитѣ учрѣждения и е възможно контролирането, то притежателитѣ на добитъка да могатъ да внасятъ или изнасятъ произведенията му, като масло, сирене, млѣко и пр. и прѣди да си повърнатъ добитъка. Обаче изнесеното или внесено количество да се зема въ смѣтка при повръщането на добитъка.

V. Ветеринарното прѣглеждане на добитъка да е безплатно.

Двувластни имоти.

Въ началото на всѣка година общинскитѣ управления и отъ двѣтѣ страни, въ чието землище има двувластни имоти и притежатели на такива имоти, да правятъ подробни поименни списъци, въ които да се означава броя, пространството и пр. на всичкитѣ видове земи, които се считатъ за двувластни и количеството на добитъка, който може да пасе въ тия имоти. Тия списъци, слѣдъ като се подпишатъ отъ общинскитѣ съвѣтници, да се изпращатъ званично (официално) въ надлѣжната митница. На основание на тѣзи списъци, които ще служатъ като свидѣтелства, митницата да издава открити листове на стопанитѣ на двувластнитѣ имоти, за да си внасятъ и изнасятъ земнитѣ произведения и добитъка въ тия и отъ тия имоти. Стопанитѣ лично да се явяватъ въ митницата и устно или писмено да поискватъ тия листове, като укажатъ какви именно произведения ще прѣкарватъ прѣзъ границата. Общинскитѣ списъци и открититѣ листове да се освобождаватъ отъ гербовъ сборъ и всѣкакви други берии и такси. Произведенията отъ двувластнитѣ имоти да се освобождаватъ отъ вносни митарствени сборове и отъ двѣтѣ страни. Добитъкътъ, който се внася или изнася на паша въ двувластнитѣ имоти, да не подлѣжи на ветеринарно прѣглеждане, или ако това е необходимо, то прѣглеждането да става безплатно, т. е. безъ да плащатъ стопанитѣ пѫтни, дневни и пр. на чиновницитѣ, които извършватъ това прѣглеждане.

Погранична търговия.

Да се установи неутрална зона за погранична търговия, както е направено съ Сърбия. Неутралната зона да се простира по 20

километра и отъ двѣтѣ страни. Всички стоки, които се освобождаватъ отъ митарствени берии въ пограничната търговия съ Сърбия, да се освобождаватъ и въ пограничната търговия съ Турция. Освѣнъ това, да се освобождаватъ отъ митарствени берии и слѣдующитѣ стоки:

Сирене и масло до	5	килограма
Ръжь, жито, овесъ, ячмикъ и др. зърнени произведения и брашно до	100	„
Дървено масло (зейтинъ) до	5	„
Захарь и захарни произведения до	3	„
Кафе до . . . . ,	1	„
Смокини и стафиди до	3	„
Риба прѣсна и солена до	8	„
Маслини до	5	„

Свидѣтелствата, които общинитѣ ще издаватъ, че лицето живѣе въ неутралната зона, да му служатъ и за задграниченъ билетъ (паспортъ). Тия свидѣтелства да иматъ сила за една година и да може съ тѣхъ да се отива само до кждѣто се простира неутралната зона. Товарнитѣ добитъци, съ които се пжтува, или се товарятъ стоки въ неутралната зона, да се освобождаватъ отъ митарствени сборове и обезпечение на тия сборове. Притежателитѣ на тия добитъци да се снабдяватъ съ проходни билети, които да иматъ сила за една година. Таксата на тия билети да не е повече отъ 5 стотинки.

Горѣ-долѣ такова мнѣние е било подадено и въ централнитѣ турски власти отъ пограничнитѣ села въ Турция.

Н.

Вѣсти изъ Одринско и Родопитѣ.

Намѣрени старини въ Родостенско и Кърджалийско.

Прѣди нѣколко седмици близо до града Родосто дѣца, като си играели на полето, дигнали единъ камъкъ, подъ който намѣрили една дупка. Почнали да копаятъ земята по-надолѣ и около на една дълбочина отъ половинъ метъръ намѣрили единъ сждъ, пъленъ съ скжпоцѣнни прѣдмети: пръстени, гривни и др. подобни, всички староврѣмски накити. Слѣдъ малко мѣстнитѣ власти се научили и прибрали намѣренитѣ работи.

Прѣзъ миналата есень пъкъ единъ българинъ чешмеджия строилъ чешма на единъ заможенъ турчинъ въ едно близко до г. Кърджалий турско село. При копанята била намѣрена една рѣдка старина, токуречи непозната въ археологическия свѣтъ. Това било една статуя бронзова, прѣдставляюща свиня въ естествена голѣмина. Когато турчинътъ притежатель на строещата се чешма и мѣстото и българинътъ работникъ се увѣрили, че не е злато, рѣшили тайно да прѣкаратъ статуята отсамъ границата и я продадатъ на българскитѣ музеи. Кой знае какъ Кърджалийскитѣ власти угадили намѣреното, прибрали го и го пратили въ Цариградъ.

С.

Тая годишната пролѣтъ въ Бѣломорската равнина.

Пролѣтьта въ Бѣломорската равнина е почти цѣла панаирно врѣме. Отъ втората половина на февруарий почватъ да скарватъ товарния добитъкъ отъ планинитѣ въ равнината, за да се подсили съ първа зелена храна слѣдъ дългата планинска зима. Къмъ края на мартъ пъкъ слизатъ стригачитѣ—надничари за стрижба на многобройнитѣ стада овце. За Гергьовденъ пъкъ надохождатъ и абаджии да закупватъ вълната, джелепи да събиратъ ягнета, овни и пр. за клане, а съ тѣхъ заедно и разни други купувачи и продавачи. По тоя начинъ цѣлата равнина е пълна съ хора и оживена съ движения. Въ това врѣме ще срѣщнете хора не само изъ цѣлитѣ Родопи, Одринско, източна Македония, но и отъ всички Бѣломорски острови и Гърция.

На Връбница става прочутиятъ Гюмюрджински панаиръ, нарицанъ *кесимъ*, за товаренъ добитъкъ, главно мулета, които се купуватъ за островитѣ и Гърция. Къмъ края на априлий пъкъ започва продажбата на вълната и дребния добитъкъ, а отъ 10 май послѣ равнината се изпразва и прѣзъ жежкото и нетърпимо лѣто тя е вече пуста. Пролѣтнитѣ земания-давания тукъ се отразяватъ върху цѣлия економически животъ въ страната за прѣзъ цѣлата година.

Тая пролѣтъ е била отъ небивалитѣ дълго врѣме по своята липса на купвачи и ниски цѣни. Тъй напр. двѣ овце съ ягнетата сѫ продавали за една лира, т. е. около 11·50 лева чифтътъ, когато въ други години само ягнетата сѫ продавани на такава цѣна.

Вълната, която всѣкога е била отъ 10 до 18 гроша златни оката, тая година е продадена по 4 гроша, т. е. около 1 левъ, а такова спадане стари хора не помнатъ да е имало. Освѣнъ това и сушата е поврѣдила сѣйдбитѣ почти въ цѣлата равнина, а това още повече влошава економическото положение и рисува бѫдещето въ твърдѣ безнадеждни краски. Въ тоя случай тая криза има най-много да почувствуватъ българскитѣ поселения изъ Гюмюрджинския санджакъ, защото тѣ сѫ скотовъдци, земледѣлци и занаятчии.

С

Книжовни вѣсти и оцѣнки.

Етнологиiа од Д-ра Хайнриха Шурца, превео Д-р Тих. Р. Джорджевич, 122 изданье Задужбине Илиiе М. Коларца. Београд, 1907, цена 4 динара.

Господинъ Д-ръ Тихомиръ Р. Джорджевичъ, извѣстниятъ сръбски етнографъ и Бѣлградски професоръ, е прѣводачътъ на озаглавената по-горѣ Етнология, авторъ на която е неотдавна починалия Лайпцигски доцентъ по география Д-ръ Хенрихъ Шурцъ. Въ прѣдговорътъ си почтениятъ прѣводачъ казва: „Съ прѣводътъ на тая Етнология сръбската публика първи пѫть сдобива на свой езикъ книга, която съдържа, макаръ и въ кратъкъ обликъ, цѣлность на тая наука. Нейниятъ авторъ, за голѣма скърбь вече покойникъ, Д-ръ Хенрихъ Шурцъ, бѣше единъ отъ най-първитѣ прѣдставители на етноложката наука. . . . .“ и по-нататъкъ дава малки биографични бѣлѣжки за бѣлѣжития авторъ и неговитѣ трудове и идеи въ областьта на тая нова наука — Етнологията.

Книгата е раздѣлена на глави, послѣднитѣ на отдѣли и по-малки дѣлове. Слѣдъ прѣдговорътъ авторътъ въ единъ уводъ опрѣдѣля Етнологията като наука, нейнитѣ основи, обемъ и методъ и историческото ѝ развитие. Слѣдъ това идатъ главнитѣ отдѣли

I Физическа антропология, Антропогеография и Езикъ. II Дружбения животъ (фамилия, общество, плѣме и пр.) и Економия (прѣхрана, трудъ, домашни животни, занаяти и пр.) III Култура: материална и духовна. Третата глава е посветена за народитѣ по земята и разглежда: а) Народитѣ въ Европа и Азия (арийска група, монголска, семитска, дравидска, малайска и остатъци отъ по-стари групи); б) Африкански народи (хамитска група, негърска и хотентотско-кепепка); в) Американски народи и г) Австралийски. Най-послѣ завършва съ едно кратко упжтване въ кои области народниятъ битъ трѣбва да се изучва, като основа на науката Етнология.

Книгата е попъстрена и съ доста илюстрации, които иматъ за цѣль да допълнятъ нагледно извѣстни отдѣли изъ битовата култура и типоветѣ нараситѣ.

Етнологията на Хенриха Шурцъ е въ сбита форма пъленъ закржгленъ конспектъ на тая нова още, но твърдѣ интересна и важна наука— Етнологията. Прѣводачатъ ѝ г. Джорджевичъ е прѣвелъ буквално отъ корица до корица, както самъ казва, но е прибавилъ нѣщо и отъ себе си за южнитѣ славѣни. Народоуката у насъ отъ освобождението насамъ направи доста успѣхъ, упжтвания за събиране народоучни материали и събрани такива вече имаме доста, по едно обстойно и широко запознаване съ науката Етнология ни липсва. Ето защо ще бжде отъ голѣма полза и значение за нашитѣ фолклористи, па като пособие и за учащи и учащи се, ако бжде прѣведена и издадена и на български споменатия трудъ на починалия и много заслужилъ въ тая область на човѣшката мисъль Хенрихъ Шурцъ.

С.

Споменна книга на Софийския крояшки еснафъ по случай стогодишния му юбилей. Състави Д-ръ Б. Цоневъ, София, 1907 г. цѣна 1 левъ.

Софийскиятъ крояшки еснафъ е празднувалъ стогодишнината отъ своето основание по запазени писмени тефтери. По тоя случай той е направилъ едно хубаво и похвално дѣло, като е издалъ горѣозаглавената споменна книга, която съдържа стогодишната му история: 1807 — 1907 г. Тая работа еснафътъ е билъ възложилъ на професоръ г. Д-ръ Б. Цоновъ който тоже я изпълнилъ най-добрѣ.

Книгата не е история само на Софийския еснафъ, единственъ въ българскитѣ земи, който е спазилъ непрѣкжснато стогодишното си сжществуване, но е история изобщо и на цѣлото българско еснафство. А еснафството у насъ има своето значение не само като факторъ въ поминъчния строй и бита на българския народъ въ миналитѣ врѣмена, но и като една отъ първитѣ подъемни сили за нашето духовно и политическо възраждане, нашата културность, каквато е тя. Кой не знае каква могжща роль сж играли еснафитѣ до освободителната война въ живота на нашия народъ? Всѣкждѣ тѣ сж били и моралната, и материалната сила, ини-

циатива и подкрѣпа на дѣло въ всичко. Ни една черква, ни едно училище, ни едно какво и да е обществено-народно дѣло безъ участието на еснафитѣ, дѣто ги е имало, не е можло да стане. Еснафството има сѫщото значение и днесъ въ земитѣ български подъ Турция, и тѣ сѫ тамъ и сега първата сила за духовната и културна мощь на българското плѣме.

Книгата е раздѣлена на четире главни дѣла: I Занаятъ и еснафъ, II История и устройство на българскитѣ еснафи, III Документи за историята на българскитѣ еснафи и IV Софийски еснафи. Първитѣ два дѣла иматъ особено значение, защото въ тѣхъ, ако и на кѫсо, се разгледва историята изобщо на еснафството въ България, по право въ българскитѣ земи. Тукъ се вижда, какъ нашитѣ еснафи всѣкждѣ, дѣто ги има, почиватъ на едни основи, иматъ еднакво устройство и цѣль и сѫ спазили еднакъвъ битовъ колоритъ. Единството е поразително, когато се зематъ прѣдъ видъ и отдалечени и изолирани български покраини, дѣто има еснафи, както що сѫ такивато изъ Родопитѣ и Одринско. (¹)

Би трѣбвало да се досъбератъ и проучатъ въ всички български краища тѣзи еснафства и тѣхнитѣ устройства, защото тѣ иматъ голѣмо значение, както споменахме и по-горѣ, не само като материя социално-економическа, но и народоучна и историческа.

Както и трѣбва, Споменната книга е написана на популяренъ езикъ, хубавъ стилъ, па и технически изданието ѝ е добро.

С.

Малки вѣсти

по

Фолклора и славистиката изъ славѣнскитѣ страни.

Въ кн. 4 отъ т. г. на сп. „**Българска сбирка**" г. А. П. Стоиловъ дава въ прѣводъ „*Въпросникъ за събиране вѣрвания за животни*", съставенъ отъ английския антропологъ-фолклористъ въ Лондонъ N. W Thomas. Въ кн. 5 пъкъ г. А. Димитровъ дава едно кратко описание на „*Областьта Скопска Черна-гора*" и въ прѣводъ „*Българитѣ въ Новорусия*" отъ Н. Т-невъ.

Въ II кн. отъ т. г. на Софийското сп. „**Славянски гласъ**" сѫ помѣстени студиитѣ „Общославянски езикъ" отъ Д-ръ Никола Бобчевъ и „*Сръбски или български се говори между Искъръ и Морава*" отъ Д-ръ. Ст. Младеновъ.

Въ №№ 1 и 2 (1908 г.) на „**Русскій филологическій вѣстникъ**" въ Варшава между твърдѣ разнообразното си съдържание

¹) Вижъ монографията „Калайджийскиятъ занаятъ въ Родопитѣ и неговия еснафъ", Родопски напрѣдъкъ, год. III. (1905) книга V.

продължаватъ „*Очерки русскаго вліянія въ славянскихъ литературахъ новаго времени*“ отъ П. А. Заболотски и „*Русскія народныя сказки о животныхъ*“ отъ В. А. Бобровъ.

Въ № 1 (XLVIII) за януарий т. г. на „Университетскія извѣстія“ въ Кіевъ е помѣстена встъпителната лекция на приватъ-доцента В. А. Розова „*Научное изслѣдованіе русской письменности въ дѣлѣ изученія древнихъ русскихъ и церковно-славянскихъ памятниковъ въ связи съ общимъ ходомъ развитія европейскаго языкознанія*“.

Въ 3-та книга (LXXV) за мартъ т. г. на „Ученыя записки Императорскаго Казанскаго Университета“ продължава студията „*Курсъ исторіи религіи*“ отъ А. Смирнова и въ приложение „*Сравнительно грамматическій коментарій къ текстамъ арі-европейскихъ языковъ. Вып. I: санскритъ*“ отъ В. Богородицкаго.

Отъ „Извѣстія Туркестанскаго отдѣла Императорскаго рускаго Географическаго общества“ въ Ташкентъ прѣзъ 1907 г. сѫ издадени VI томъ съ съдържание: 1) „*Ледники въ верховьяхъ Малой Алмаатинки въ Заилійскомъ Алатау, близъ г. Вѣрнаго*“ отъ С. Е. Дмитриева и 2) „*Тарамъинскіе бакши*“ отъ Н. Пантусова, и VII т. съ съдържание: 1) „*Поѣздка на ледники верховьевъ Исфары*“ съ илюстрации отъ Л. Бергъ; 2) „*Къ генеалогической таблицѣ узбекскаго рода Кунградъ*“ отъ П. Ситняковски и 3) „*Отчетъ объ осмотрѣ въ 1874 году нѣкоторыхъ каменоугольныхъ мѣсторожденій*“ отъ Г. Романовскій.

Въ С. Петербургъ въ началото на т. г. е излѣзло 7-то изданіе на „Новая руская литература“ отъ В. И. Водовозовъ, което издание значително се отличава отъ първитѣ шесть издания, излизали до прѣмахването прѣдварителната цензура.

Излѣзло е 2-рото издание отъ книгата на М. Дьяконова „Очерки общественаго и государственаго строя древной Руси“.

Н. Г. Тарасовъ и А. Ф. Гартвигъ въ Москва сѫ издали книгата „Изъ исторіи руской културы. Славянскій поселокъ“ съ рисунки.

Н. М. Карински въ С. Петерсбургъ е издалъ своитѣ лекции, четени въ I курсъ въ археологическия институтъ подъ насловъ „Славянская палеографія. II Въпроси и происхожденіи славянскихъ алфавитовъ“.

Наскоро е излѣзла отъ печатъ въ С. Петерсбургъ отъ С. Васюковъ книгата „**Типи и характери. Кавказское, Черноморское побережье**“, съ 18 рисунки въ текста. Цѣна 1 руб. и 50 коп.

Въ 2 и 3 брой отъ т. г. на „**Narodopisny Vêstnik Českoslovanský**“ между другото си съдържание на първо мѣсто е помѣстена студийката „*Народностнитѣ отношения въ България*“ отъ проф. Л. Нидерле възъ основа прѣброяванието на 31 декемврий, 1900 год. Сѫщо има и една малка рецензия за I книга отъ „*Извѣстия на етнографическия музей въ София*“.

Прѣди нѣколко недѣли въ Москва е основано и открито вече „**Общество славянской культуры въ Москвѣ.**“ Това е първото по рода си въ Русия дружество, което си е поставило за задача изучване живота на славѣнитѣ и опознаване ги съ славѣнската и общечовѣшка култура съ цѣль за взаимно единение, но съ спазване индивидуалнитѣ особености на всѣки народъ. Дружеството е въ намѣрение да устройва курсове за тая цѣль, да дава лекции, да открива библиотеки, читални, книжарници, музеи, изложби, концерти и др. под. и посрѣдствомъ печатното слово да ратува за идеята на славѣнското единение, като ще дава и премии за най-добритѣ произведения въ областьта на славѣнската наука.

Въ Варшава се е основало дружество „**Славянство**“, цѣльта на което е да прѣведе на полски езикъ най-добритѣ книжовни трудове по историята на славѣнскитѣ литератури.

Д-ръ Христо П. Стоиловъ.

† 6 май, 1908 г.

На 6 май т. г. се помина въ разцвѣта на младостьта си, едва 27 годишенъ, въ Пловдивъ Д-ръ Христо П. Стоиловъ.

Покойниятъ е роденъ въ с. Лешко, Горно-Джумайска кааза (Македония), дѣто и сега живѣятъ родителитѣ му. Първоначалното си образование Христо е добилъ въ селото си, а срѣдното завършилъ въ Солунската мѫжка гимназия, дѣто той е билъ единъ отъ отличнитѣ по успѣхъ ученици. Слѣдъ това идва въ София и съ отличие завършва и висшето си образование въ историко-филологическия факултетъ. Покойниятъ още като гимназистъ въ Солунъ е показалъ своитѣ дарования и влѣчения къмъ българския фолклоръ и езикознанието, тръгналъ по стѫпкитѣ на своя братъ етнографъ г. А. П. Стоиловъ (сега директоръ на Солунската мѫжка гимназия) и опрѣдѣлилъ своето бѫдеще поприще да служи на българската наука. Трудолюбивиятъ Христо още отъ ученишкия столъ намиралъ врѣме въ Солунъ и пращалъ въ Цариградския в. „Вѣс-

ти“ първитѣ свои езикови и народоучни бѣлѣжки, а като студентъ въ София той вече има нѣколко монографии по родния си говоръ (Горноджумайския) и др. п. въ „Сборника за народни умотворения, наука и книжнина“ и „Извѣстия на семинара по славѣнска филология“ при университета. Способноститѣ и дарованията на младия Христа били съгледани и добрѣ оцѣнени, отдѣто е трѣбало. Често пѫти още като студентъ на покойния сѫ възлагани фолклорни сбирки и др. материяли за рецензиране, а слѣдъ завършване наукитѣ си въ университета академич. съвѣтъ го прѣпорѫча за университетски стипендиянтъ и въ 1905 г. прѣзъ лѣтото заминава за Виена да се специализира. При откриване на ново закрития университетъ миналата година покойнията е билъ каненъ за професоръ, но слѣдъ отказа му отнематъ му стипендията. Оставенъ безъ срѣдства и то тъкмо въ това врѣме, когато е трѣбвало най-усилно да напрѣга своитѣ умствени сили, Стоиловъ не се отчаялъ: прѣзъ септемврий мин. г. той довършва и блѣскаво защищава своята теза въ Виена и добива учената стъпень докторъ по славѣнска филология. По природа скроменъ връща се въ София, изпълненъ съ енергия и желания да бѫде полезенъ съ своитѣ познания и дарби, той поисква учителско мѣсто въ София, но и това му се отказва. Чакъ прѣзъ януарий, когато настѫпи промѣна на правителството, дава му се учителско мѣсто въ Пловдивската мѫжка гимназия, прѣподаватель по нѣмски езикъ, но като врѣменно новоназначенъ учитель, и първитѣ мѣсеци той пакъ се измѫчва съ единъ нищоженъ остатъкъ отъ мѣсечната си заплата (нѣкакви си 70 л. мѣсечно).

Слабъ тѣлесно, изтощенъ физически при такива условия на животъ, убитъ и духомъ отъ такива нравствени терзания, покойниятъ безропотно носѣше всичко, губѣше изъ день въ день своитѣ сили, но не напущаше ни минута своя постъ. На 1 май силитѣ му вече го напущатъ, и добриятъ Христо пада въ легло, за да не стане вече, а слѣдъ петь дневно боледуване на 6 с. м. почина, а на 8 другаритѣ му учители отъ гимназията заедно съ ученицитѣ съ нескрита скърбь прѣдадоха любимия си колега и учитель въ обятията на майката—земя.

Тихъ, скроменъ, благъ по душа, страстно прѣданъ къмъ любимитѣ си учени занятия въ областьта на народоуката, трудолюбивъ до крайность, покойниятъ бѣше обичанъ и уважаванъ отъ всички, които го познаваха, като обѣщаваше да бѫде много полезенъ съ своитѣ дарования на своя народъ и родна наука. Но у насъ сѫдбата е много жестока и то къмъ най-добритѣ и най-полезнитѣ синове на своето отечество, което мѫчно ги създава, лошо ги цѣни, а още по-злѣ ги запазва.

Миръ на праха му. С.

Народни умотворения изъ Родопитѣ и Одринско.

I. Народни пѣсни.

а) Изъ с. Долно-Дерекьой, Ахж-челебийско.

Записалъ Ст. Тодоровъ.

1.

Стоянъ обърнатъ на смокъ.

Свекървата купува отъ цигани омразни билки, за да погуби снаха си. Послѣдната дочува това, обажда на мжжа си и, за да осуети на майка си намѣрението, размѣняватъ вечерьта възглавницитѣ, когато билето магия било поставено подъ възглавницата на снаха ѝ Маламка. Прѣзъ нощьта вмѣсто снаха ѝ, синътъ ѝ Стоянъ се прѣобърналъ на смокъ и завикалъ любето си, но додѣто да стане, огъня да накладе и свѣтило да свѣтне, смокътъ излѣзълъ и засвирилъ низъ ливадитѣ Слѣдъ това той се моли на любето си сутринь, кога изгрѣе слънцето, да иде и го потръси на припекъ по грамадитѣ и му занесе млѣко.

Мàламка крàви дуè^{а}ше^{а},
Хèм хи дуèше^{а}, плàче^{а}ше^{а}.
Стуè^{а}н Мàламки вѝкаше^{а}:
—Мàламке^{а}, л'ỳбе^{а} Мàламке,
Оти ми дуѝш и плàчиш,
Каквò е^{а} тèбе^{а} бàлнуну? [6]
—Стуè^{а}не^{а}, л'ỳбе^{а} Стуè^{а}не^{а},
Как да ни плàче^{а}м, Стуè^{а}не^{а},
Нас ще^{а} си бàба разде^{а}лѝ,
Разде^{а}лѝ, л'ỳбе^{а}, забурѝ!
—Мàламке^{а}, л'ỳбе^{а} Мàламке^{а},
Нас Гòспут' нимòй да де^{а}лѝ,
Нас мàйка ни щè разде^{а}лѝ.
Пак си Мàламка вѝкаше^{а}:
—Стуè^{а}не^{а}, л'ỳбе^{а} Стуè^{а}не^{а},
Фчèра агỳпки вар'вè^{а}ха,
Та си хи бàба пѝташе^{а}:
„Агỳпки, ч'ò^{а}рни прѝгурки, [7]
Нòсите^{а} ли бѝл'е^{а} рàзде^{а}лну,
Рàзде^{а}лну òще^{а} òмразну?“

„И [illegible] ве. в [illegible] стр[illegible]. 8)
Ала гу с[illegible]ту д[illegible]:
За двама [illegible]ти алт[illegible]на.
Т[illegible] хи два [illegible]хаха,
Баба хи четри [illegible].
Та си хи биле далаха.
Агу[illegible] бе[illegible] д[illegible]хаха:
„Т[illegible]ри гу, бабу, Маланки
Шуд [illegible]ну възглав'е.
Стуен Маланки викаше:
—Маланке, л'убе Маланке,
Девет' гудини ду сега
Възглав'е ни сѐ не'нали,
Д'е шиме да хи разне'ним.
Ага бе нощ, пулунощ,
Стуен Маланки викаше:
—Маланке, л'убе Маланке,
Стани оганен накладù
И виделце 9) ми направи:
Пулувина сам илат Стуен,
Пулувина сам шерен еиок.
Дудѐ Маланка да стàне
Оганен да си накладе́,
Чи си е Стуен засвирил
Низ зеленуну л'увад'е,
Кийну свиреше, думаше:
—Маланке, л'убе Маланке,
Ага са за мен' затожиш, 10)
И га кравите издуйш
И прасникан 11) нутквасиш,
Слънчице ще да грейне,
И е ща да си излезам
Фаф сит'ничкуну гармад'е
ф срадѐ зеленý л'увад'е
На слънце да са припекам,
Ти си телчкове испади
Нис ситна росна тревица
И мен' праснìчек донеси
И си ма, л'убе, обиди. 12)

Слушана отъ Добра Стоянова, 1904 г.

2.

Самоотровването на мома Рада.

Мома Рада скришомъ отъ майка си любила змей. Майка ѝ я сгодява за богатъ момъкъ, но когато сватоветѣ отишли да зематъ Рада, тя се самоотровила, а майка ѝ засрамена не я оплаквала, а кълнѣла.

Ра̀да е^{а} змѐ^{а}йникъ [18]) га̀лила,
Ма̀йци си ни і у^{а} ка̀зала,
Ма̀йка хи да е^{а} ле^{а}кова,
Ам си е^{а} ма̀йка заглавй
На се^{а}ймѐн' же^{а}лѐп Нико̀л'че^{а}.
Нико̀л'че^{а} се^{а}ймѐн' же^{а}лѐпче^{а}
Тво̀^{а}рде^{а} е^{а} било̀ буга̀ту,
Та́ си Нико̀л'че^{а} пусабра̀
Ут деве^{а}т' се^{а}ла̀ сватуве^{а},
Ут де^{а}сѐтуну ку̀муве^{а},
Сас дѐве^{а}т' зо̀^{а}л'ви лѐфте^{а}ри,
Сас дванаде^{а}сте^{а} дѐве^{а}ре^{а};
Та хи Нико̀л'че^{а} заве́де^{а}
Нис зе^{а}ле́нуну л'ууви̇д'е^{а}.
Нико̀л'чу до̀^{а}рву пруду̀ма:
—Во̀^{а}рни са, во̀^{а}рни, Нико̀л'че^{а},
Ра̀да са л'у̀ту натро̀ви.
Нико̀л'че^{а} до̀^{а}рву ни слу̀ше^{а},
Ам си Нико̀л'че^{а} утйде^{а}
На Ра̀ди ра̀вни дво̀руве^{а},
Чи си Нико̀л'че^{а} зафта̀са
Ра̀дина ста̀ра майчица
Пу ра̀вни дво̀ре^{а} хо̀де^{а}ше^{а},
Бе́ли си ро̀^{а}ки ко̀^{а}рше^{а}ше^{а},
Мо̀рни си коси мо̀^{а}кне^{а}ше^{а}
И Ра̀да л'у̀ту кал'нѐ^{а}ше^{а}:
—Ра̀ду л'у, мое^{а} до̀^{а}ще^{а}р'у,
Защо̀к си прѐла и тка́ла
Тво̀ине^{а} т'о̀^{а}нки да̀руве^{а}
И о̀ще т'о̀^{а}шки спа̀п'уве^{а},
Га ни щѐш, Раду, да дарйш
Нико̀л'чувана руд'нйна,

Али нели, Раду, да харижи,
Шипуве и калугере!

Слушана отъ [illegible]

б) Изъ с. Широка лъка, Станимашка околия.

Записалъ Дойчо С. Каровъ, учител.

3.

Момъкъ става на еленъ въ гората.

Единъ момъкъ молилъ майка си да го сгоди, но поради оскѫднитѣ години тя му отказала. Отъ мѫка момъкътъ се моли Богу да го прѣвърне въ горски еленъ. По едно врѣме майка му съ други съсѣдки отиватъ въ гората за дърва, намира еленчето и имъ помага съ рогата и устата си въ събиране дървата. Като се прибиратъ въ село, майката обажда и на другитѣ съсѣди, що е видѣла и патила въ гората. Отиватъ и убиватъ еленчето, което при смъртьта си проговорва, че е Стоянъ — момъкъ, та сърдцето му да дадатъ на майка му.

Стуе́ан съ майцъ викашъ:
—Хайда ма, майчу, заглавъ!
—Нъмой са глави, сину л'у,
Сѐеа еа скýапа гудина:
Кило й житу [14]) хил'ѐада,
Укóа ракиеа — стутина,
Стовна й вину жеал'тица.
Стуе́ану му са набал'ни, [15])
Набал'ни, жѐалну нажеали,
Та са на Бога пумолъ:
—Сторъ ма, Божеа, прѐастуръ
Ду еаднó сиву ѐлънчеа,
Да ида ф гòра карстàта,
Ситнана трѐава да пàса.
Чул му й Госпук' мòлбана,
Та си гу сторъ ѐлънчеа;
Утидъ ф гòра карстàта.
Ут дѐ мъ са са збърàлъ
Стуѐанувънъ кумшийкъ
И нѐгувана майчъца,

То^{а}рнаха ф го̀ра да йдат,
Су̀хънъ дарва̀ да збѝрат.
Ут дѐ мъ са на̀йдъ ѐлънче^{а},
С ро̀шкувъ дарва̀ ко̀^{а}рше$^{а}шъ, [16]
С усца̀на хъ накла̀дъшъ; [17]
Туга̀ф са ма̀йка во̀^{а}рнала,
Та си кумшѝе^{а}м вѝкашъ:
—Кумшѝи, мо̀и сѐл'е^{а}нъ,
Изле^{а}тъ да въ ка̀зувам,
Какво̀ й ма̀йка вѝге^{а}ла
Фаф нѐе^{а} го̀ра карста̀та:
Ду е^{а}дно̀ сѝву ѐлънче^{а},
С ро̀шкувъ дарва̀ нако̀^{а}ршъ,
С усца̀на хи накла̀дъ.
Туга̀ф са сбъра̀лъ кумшѝи,
Кумшѝи о̀щъ сѐл'е^{а}нъ;
То̀^{а}рнаха, та утѝдуха
Фаф на̀е^{а} го̀ра карста̀та,
На̀йдуха сѝву ѐлънче^{а};
К'о̀^{а}нка са пу̀шка пу̀кналъ,
Та съ ѐлънче^{а} удрѝха
Мъжду̀ двѐ чо̀^{а}рнъ учѝнкъ,
Мъжду̀ бѐ^{а}луну сарчо̀^{а}цъ.
Елънче^{а} съ хмъ вѝкашъ:
—Сѐ^{а}чътъ съ ма, сѐ^{а}чътъ,
Чѐтри ма дѐ^{а}ла сто̀рътъ
И ма̀йцъ дѐ^{а}ла сторътъ
Мо̀йну бѐ^{а}лу сарчо̀^{а}це^{а},
Да е^{а}дѐ, да са нае^{а}дѐ
Стуѐ^{а}нувуну сарчо̀^{а}це^{а}.

Слушана отъ Пиня Тодорова, 1908 год.

4.

Краль Милушова свадба.

Дѣдото на краль Милушъ при свадбата прѣдлага на зеть си да не калесва сестринитѣ му синове на свадба, че сѫ винопийци и крамолници, но въпрѣки това единъ отъ сестринитѣ му синове Бойчо по заповѣдь на майка си отива и съ своята хитрость и юначество много услужва на вуйча си Милуша, комуто царьтъ устройвалъ разни мѫчнотии. Заедно съ тия услуги и Бойчо зема една отъ царскитѣ щерки за своя жена.

Зажѐнъл са е[а] крал' Мълӳш
На цàр'увана дò щъре[а].
Цàре[а]н Мълӳшу вѝкашъ:
—Мълӳшу, з'ò[а]к'у Мълӳшу,
  Кàле[э]сай, кòга калѐсаш,
  Сѐстрънънъ тъ сѝнувъ
  Л'у те[а]х нъмòй калѐсва,
  Чъ пиìò[а]т вѝну пу млòгу,
  Та прàве[а]т кавго[а] гулѐ[а]ма.
Калѐсвал Мълӳш, калѐсвал,
Л'у те[а]х мъ нъ é калѐсал.
С'ò[а]днал е[а] Бòйчу да плàчъ
И мàйцъ му съ вѝкаше[а]:
—Мàле[а] ле[а], мила мѐле[а]ле[а],
  Га на ӳйку нъ пуслàга [18])
  На нѐгува свàдба да ѝдъм!
—Мò[а]л'чъ мъ, сѝну, нъ плàчъ,
  Уйку тъ нъщè да з'ò[а]мъ
  Цàр'ува мумà бъс тѐбъ,
  Дӳръ мъ и ти нъ ѝдъш,
  Амъ са стàнъ прѐ[а]мънъ.
  Л'у вр'ук' са с рӳба чървѐна,
  Пак ти наг'е[а]нъ зълѐнъ,
  Та чъ мъ вò[а]р'въ òтстрана,
  Свàтувъ да му нъ грузѝш.
  Агà мъ пòдъш, сѝну л'у,
  На цàр'увънъ двòрувъ,
  Уйку ти же[а] та прътрò[а]съ. [19])
Гà мъ са тàму утъшлѝ,

Ца̀реан гра̀дана затво̀ръ
И съ Мълу̀шу вѝкашъ:
—Мълу̀шу, з'о̀ак'у Мълу̀шу,
Имаш лъ іуна̀к ф іуна̀цъ,
Гра̀дана да мъ пръстреалѐа,
Чѐашеана да мъ дупиѐ!
С'о̀аднал еа Мълу̀ш да пла̀чъ,
Тугаф й Бо̀йчу наблъжѝл,
Та съ у̀йку му вѝкашъ:
—Мо̀л'чъ мъ, у̀йку, нъ пла̀чъ,
Еа ща гра̀дана пръстрѐалъ
И чѐашеана жеа до̀п'еам.
Бо̀йчу гра̀дана пръстрѐалъ
И чѐашеана съ дупѝва.
Ца̀реан гра̀дана утво̀ръ,
А га̀ са во̀атреа утъшлѝ,
Ду три са бу̀л'ки пръкрѝлъ,
Ца̀реан Мълу̀шу вѝкашъ:
—Познай съ, Мълу̀ш, бу̀л'чеану!
С'о̀аднал еа Мълу̀ш да пла̀чъ,
Как жеа съ пузна̀й бу̀л'чеану.
Пак мъ са й Бо̀йчу пъблѝжъл
И съ Мълу̀шу вѝкашъ:
—Моал'чъ мъ, у̀йку, нъ пла̀чъ,
И тува̀ лъ да та на̀учеа,
Ду то̀лкуф лъ са нъ сѐташ!
Извадъ дрѐбнъ ру̀пкувъ, [10])
Та мѐтна мла̀деам нувѐастъ,
Та чъ хи гл'о̀адай ф ракѝнъ,
Пу поарстеан' да еа пузна̀иш.
Изва̀дъ Мълу̀ш ру̀пкувъ,
Та мѐтна мла̀деам нувѐастъ,
Пумо̀акна са̀беа о̀гнеану
И съ нъвѐастеам вѝкашъ:
—Збѝрайтъ, хо̀лан, ру̀пкувъ!
Бо̀йчу уйку съ вѝкашъ:
Еа са̀ еай, уйку, тво̀еата,
Пак дру̀га—сай мо̀еата.

Слушана отъ Шина Томова, 1908 год.

II. Народни приказки.

Изъ с. Широка лъка, Станимашко.

Записалъ Дейчо С. Каревъ, учитель.

1.

Защо кукумявката изяда всѣки день по една птица.

Еадно́ вреамъ еадин цар' кату̀ съ хо́г'ъл пу ца̀рщъната, ф еадно̀ се́лу виге́ал е́ацъ ка̀матна [21]) мума̀, а̀ртак дин'о́а г'узеали [22]) та еа бън'ди́сал [23]) и пуи́скал за царо̀ца. Мума̀та му са й фта̀сала, чъ жеа гу з'о́амъ, а̀ла аку̀ хи сто́ръ ут пи̇леащъ ко̀калъ сарай. Цареат хи са фта̀сал. Га еа уд'вѐл у дума̀ му, сто̀ръл теамбих [24]) пу дин'о̀ата да се збъро̀ат вр'у пъ̀лцѐтъ да хмъ з'о̀амъ ко̀калътъ. Вр'у̀чеака [25]) пи̇лцѐтъ душли̇, л'у кукуме́афката нѐ душла̀. Ца̀реат са мно́гу еадо́сал, та прув̀о́г'ъл да еа дука̀рат. Га душла упрѣш ца̀реат, пак то й запи̇тал: „о̀тъ л'у ти нъ до́йдъ, нъ послу̀шеа моеа теамби̇х, ни зна̀иш ли, чъ жеа тъ з'о́амъ главо̀ата?“ Пак кукуме́афката му й рѐкла: „нъ до̀йдух зе́р', чъ твдеат теамбо̀х еа ут жъна̀ по-глу̀паф; жъна̀ ку бе́ашъ на тво́iу ме́асту, нъщѐ би̇ то̀лкува глу̀пава за еадно́а пъкли̇ва нъвѐаста да изкуръни̇ вр'у пи̇леащеас рот“. Ца̀реат туга̀ва са усрамути̇л, [26]) та съ й утмеани̇л ду̀мата.

Туга̀ва пълцѐтъ са сбра̀лъ и са зду̀малъ, [27]) какво̀ лъ дубро́ да сто̀реат на кукуме́афката, о̀тъ хи̇ й куртули̇сала [28]) ут умъра́лка. Сто́ръл у ту̀ка се̇к'неа л'у ката ден' да си хи хо́г'ъ на нуги̇неа пу еадно̀ пи̇леанцъ за курба̀н'. Затува̀ съга̀ и ду гнѐс ка̀та дѐн' кукумѐафката съ прийма даро́ат: пу еадно̀ пи̇леанцъ съ хи хо̀г'ъ само̀.

Слушана отъ Вълко Т. Чотревъ, 1907 г.

2.

Куцитѣ, слѣпитѣ и нѣмитѣ на ловъ.

Едно̀ вреамеа има̀лу труи̇ца бра̀кеа, ала̀ душла̀ еадно́а чу̀ма, та ги запла̀въла, [29]) та мрѐалъ, та мрѐал, та уста̀налъ двана̀дъсти̇на ду̀шъ, ала̀ вр'ук' сака̀тъ: еадни̇ слѐапъ, дру̀гъ нѐамъ, дру̀гъ глу̀хъ, дру̀гъ пак ку̀цъ. Нъще́ш ли, гуди̇ната са й ла̀хала [30]) гла̀дна, та са чу̀дълъ как жъ са пръхра̀нът. Елъ хмъ душло́ на́iум да ста̀нат афжи̇еа. [31]) Утъшли̇ туга̀ва ф еадно̀а

гòра, та еª убъгàшк'улъ [32]) уд вр'у странѝтъ, да нъмòжъ да избèªга нѝкакву дùву. Та чъ тугàва нагудѝлъ нèªмътъ да р'ỳкат, та да се плàшъ àват; глỳхътъ да слỳшат ут дè жеª мънòва дùвеªчеªн; кỳцътъ да хи фùреªт [33]) и да збѝрат удрѝтътъ, пак слèªпътъ да пỳскат.

Цал ден' са вар'тèªлъ, та сѝлумъчка [34]) удрѝлъ еªдѝн заèªк, чъ пак другa бъл'òª: нъмèªли ф каквò да сѝ гу свар'òªт, та з'òªлъ да са чудеªт, какво лъ да прàвеªт. Елъ еªдѝн неªмръкòªл: «нъмòйтъ да ва й кахòªр; еªсой слèªп знáй тỳва утвòªдъ еªднòª кòªща, та да йдат сас еªдин куц да з'òªмат еªднòª хàркума [35]) варèªчка [36]) да си сварѝм заèªкас». Прувòг'ълъ хи, алà га утъшлѝ, нашлѝ кòªщата, алà бълà сас двè вратà: еªднòªна вратà бълà бъс вратà, пак другана бълà бъс канàтъ. Елъ флèªлъ дèту й бълà бъс канàтъ, агá чъ нашлѝ вòªтръ двè бàбъцъ: еªднòªта умрèªла, пак другата бъс дỳшеª. Пувѝкалъ умрèªлата, чъ нъ стàнува, агà пур'ỳкалъ кутрàту [37]) й бълà бъс дỳшеª, чъ стàнала и хмъ рèкла: „каквò ѝщътъ, мѝлу? [38]).

— Бàбу, ѝмашъ лъ нèªква хàркума варèªчка да нъ èª дадèшъ да съ свàримъ прòг'умка, [39]) чъ нъ смé хич èлъ гнèс?

— И, мѝлу, ѝмамъ двè хàркумъ, алà еªднòª-са й спикеªна, [40]) пак другa са й бъс дòªну, та спикеªнаса нèма да въ свòªршъ, амъ з'òªмътъ дèсу й бъс дòªну, та съ свàрътъ прòг'умкàна.

Уднèлъ хàркумана, здрубùлъ заèªкан и гу пръстàв'улъ [41]) да врѝ. Агà гу васкъкèшкалъ, [42]) та шкеªл да изрѝпнъ ут хàркумана. Чъ то нъ бълò заèªк, àмъ мèªсалу на вòлъщеª, а пак га з'òªлу да къпѝ та л'у лой стàналу. Ѝмалу зàбъла [43]) да са бèªлъ цàла гудина с неèª, àла съ л'у еªй тоªй утъшлà, чъ нъмèªлъ соªд да еª збърòªт.

Га са сварѝл заеªкан, с'òªдналъ да еªдòªт, та ут как са наèªлъ чътрѝдъсть дỳшъ и чътрàдъсть чèªнтъ [44]) съ напòªл'нълъ, пак сас угрùзанътъ кокалъ хрàнълъ пек' кỳчъта цàлъ три мèªсъца.

Съгá такѝва болъстъ нъщè имà такѝва сакамèтъ [45]) да прàвеªт, алà и пак такѝва зàйцъ нèма.

Слушана отъ сжщия.

Рѣчникъ съ обяснителни бѣлѣжки на нѣкои думи, звукови промѣни и форми въ народнитѣ умотворения.

1. **Чумѐеᵃ**, гл. вася се, лупи се, мѣча чета да се [illegible]. *Ораците чумѐет*, орачитѣ са уплашени, не имъ се ваде.

2. **Л'убеᵃ**, гл. обичамъ. *Iас л'убеᵃ л'убе*, азъ обичамъ любовника.

3. **Iàвам**, гл. язди. *Iас iавам кончѐ, кулеᵃ серкàлну*, азъ язди конче, като ниле хвърката.

4. **Алам**, гл. вимамъ, барамъ нѣщо.

5. **Нетуреᵃм**, гл. развалямъ, разрушавамъ. *Нетуреᵃну*, развалено. Въ Ахъ челебийско съ думата *нетуреᵃну* означаватъ изсилавено животно или човѣкъ.

6. **Бàлну**, нрил. тъжно, мъчно. *Друну бàлну ни знàеᵃ*, приятното мъка не знае.

7. **Прѝгурки**, сжщ. почърнѣли, изнемощѣли отъ трудъ и мизерия хора.

8. **Стрѝчину**, сжщ. чичано, стрино.

9. **Вѝдеᵃлу**, умал. **вѝдеᵃлцеᵃ**, сжщ. свѣтлина, прѣдметъ, който се употрѣбява за свѣтлина. Нѣкадѣ вмѣсто газъ, казватъ *вѝдеᵃлу*. *Станалу еᵃ в деᵃлу, развиделеᵃли са*, съмнало се.

10. **Затòᵃжил**, глаг., **зàтага**, сжщ. тъжи за еди кого си, милѣе за еди що си.

11. **Праснѝк**, сжщ. прѣсно млѣко съ маслото си.

12. **Обиди**, гл. нов. накл. **убѝдеᵃ**, обиколи го да види що прави, навѣсти го забиколи го.

13. **Змѝи'ник**, сжщ. митичното въ народнитѣ повѣрия змей: половина човѣкъ, половина змия.

14. **Жѝту**, сжщ. въ Родопитѣ изобщо казватъ на всѣки видъ зърнени, хлѣбни растения, освѣнъ на бобовитѣ. *Как вар'ви житуту*, значи, каква цѣна има по отдѣлно пшеницата, царевицата, ръжьта и пр.

15 **Набал'нѝ**, гл. вижъ *бàлну*, у помацитѣ *бал'нѐᵃва*, дотегна му, домъчня му.

16. **Кòᵃршеᵃшеᵃ**, гл. чупѣше, трошеше пржчки, клонки и пр.

17. **Наклàда-меᵃ**, гл. натрупва дърва, дрехи и др. п. на едно мѣсто, стъква огънь. *Наклàдеᵃ гу на права Бòга*, наклевети го безъ причина.

18. **Пуслага,** гл. направи му честь, почете го съ нѣщо, спомни си и за него. *Ни слага гу,* не го зачита.

19. **Притро°съ,** гл. спомнилъ си за него, потръсилъ го. *Притрò°сл е° ко°щана,* прѣтършовалъ е по кѫщи, ремонтиралъ е покривътъ на кѫщата си.

20. **Рупкóвъ,** сѫщ. отъ рубия, турска златна монета отъ минали врѣмена. Нанизъ отъ такива рубии.

21. **Кàматна,** прил. прилична, красива.

22. **Дин'о°г'узе°лѝ,** тур. думи употрѣбителни въ говорътъ за означаване извънредно красиво нѣщо. Земна красота прѣдметъ.

23. **Бън'дѝсал,** гл. аресалъ, одобрилъ.

24. **Стòрър теº°мбѝх,** сѫщ. запрѣтилъ, заповѣдалъ строго.

25. **Вр'уче°ка,** мѣст. всичкитѣ.

26. **Усрамутѝл,** гл. засрамилъ се.

27. **Здумалъ,** гл. сговорили, обмислили задружно, уговорили сепомежду си.

28. **Куртулисала,** гл. отъ турската дума *куртулду,* запази, избави го отъ нѣщо зло.

29. **Заплàвъла,** гл. завлѣкла безразборно. *Рѐ°ката е° заплàвъла сѝчку,* придошла е рѣката и е понесла всичко съ пороятъ си. Чумата е заразила всички. *Плавувѝца,* дърво, трѣска или другъ прѣдметъ, носенъ отъ порой, отъ рѣка. Плувало е нѣщо по водата.

30. **Лàхала,** гл. *Лàха му са дòглава,* случи му се, дойде му нѣщо на глава.

31. **Афжие°,** сѫщ. ловци. **Ават,** ловътъ.

32. **Убъгашк'улъ,** гл. обгащилъ я, заобиколили отъ всички страни, заловили всички пѫтеки.

33. **Фире°т,** гл. *фѝри*—гони, прѣслѣдва го, търси го да го залови.

34. **Силумъчка,** нар. едвамъ, съ голѣма мѫка, силомъ сторено нѣщо.

35. **Хáркума,** сѫщ. бакъръ, мѣденъ сѫдъ за готвене, за вода, за пране и пр.

36. **Варе°чка,** прил. сѫдъ за готвене ястие.

37. **Кутрáту,** мѣст. отн. която.

38. **Милу,** прил. обрѫщение за нѣжность. *Какво мѝлу,* какво миличкото.

21 К

39. **Прóг'унка,** сжщ. умал. отъ *прѐгима*, обѣдъ, обѣдва, ручекъ, руча.

40. **Сннке°на,** прил. сплетена, направена на пита, смесната, повредена.

41. **Пристáв'улъ,** гл. приготвили го и го поставили на огъня да ври. *Пристàве°ну е° ме°с'то,* надробено е, посолено е и е турено на огъня да ври.

42. **Васкъкéшкалъ, ке°кешкаса,** гл. клокочи, ври на огъня.

43. **Зàбъла,** сжщ. блажило. *Забе°ли мàн`жата,* заблажи я съ масло, съ тлъстина. **Бе°лъ са,** заблажава се, турга се масло.

44. **Чé°нтъ,** сжщ. кожена торба, що иматъ овчарите и въобще пжтницитѣ, за да си носятъ съ тѣхъ храната и др. потрѣби.

45. **Саканéт,** сжщ. пакости голѣми, случки бѣлѣжити.

